

ЯПОН КЛАССИК ШЕЪРИЯТИ

**ШАБНАМДАГИ
ОЙ
АКСИ**

Хоккулар

**«Зарқалам»
Тошкент – 2006**

Таржимон,
нашрга тайёрловчи ва
сўз боши муаллифи:
Жаббор Эшонқул

Таржимон ушбу китобнинг чоп этилишида ўз маслаҳатини берган Япониянинг Ўзбекистондаги элчихонаси ходимларига, хусусан, **Китагава Тацуо** жанобларига ўз миннатдорчилигини билдиради.

© Шабнамдаги ой акси. Жаббор Эшонқул,
«Зарқалам»,
2006

КЎНГИЛДАН КЎНГИЛЛАРГА

I

Япон шеърляти қиёфасини биринчи навбатда хоккулар белгилаб беради. Шунинг учун япон шеърлятини хоккуларсиз тасаввур этиш мумкин эмас. Уч сатрдан иборат ихчам ва гўзал бир жанр бўлган хоккулар япон миллий руҳиятини бадий жиҳатдан мукамал акс эттира олганлиги билан ҳам аҳамиятлидир.

Хоккуларнинг яратилиш тарихи ўзининг қадим илдиэларига эга. Бу давр нафақат поэзияда, балки санъат ва маданиятда ҳам чинакам инқилоб даври ҳисобланади.

Япон шеърляти бевосита дээн маданияти билан чамабарчас боғлиқ. Зеро, бу қадим таълимот япон турмуш тарзидан мустаҳкам ўрин олган. Япон олимларининг фикрича фалсафага қараганда дээн маданиятининг шеърлятга бўлган таъсири жуда кучли. Бир томондан бу маданият япон анъаналарига уйғун бўлса, иккинчи томондан худди поэзия каби дээн ҳам энг аввало ҳиссий кечинма ва туйғуларга асосланганлигидир. «Хайкай» сўзи «Кокинсю» ёдгорлигида учрайди. Хайкай беш сатрдан иборат бўлиб, биринчи қисми маэку, иккинчи қисми эса цукэку деб номланган. Бунда топқирлик ва ҳозиржавоблик алоҳида ўрин тутган.

Дастлаб хайкай (хокку) комик шеърларни англатган. «Кокинсю» тўпламида «Моньёсю» даги анъаналарга амал қилинган ҳолда комик вака (танка)лар алоҳида бир бўлимга ажратилган бўлиб, унга «хайкайка» (кулгили шеърлар) деб ном берилган.

Рэнки яратиш борасида поэтик мактаблар юзага келди. Илова сатрнинг дастлабки мисраларни энг иқтидорли шоир битган бўлса, кейингиларида ҳар бир ижодкор ўз имкониятини синаб кўрган.

XV аср охирига келиб эса «хайкай-рэнга» (илова-комик шеърлар) ёки қисқача қилиб айтганда хайкайлар бутун адабий жараёнга, бадий ижод ва санъат оламига ўзининг улкан таъсирини кўрсатди.

Хокку узоқ вақт илова сатрлар-рэнки номи билан атаб келинган бўлсада, кейинчалик ундаги уч мисра алоҳида жанр сифатида шакллана бошлади.

XVI аср охири XVII аср бошида Тэймон ва Данринларнинг поэтик мактаблари жуда машҳур эди. Тэймон мактабининг асосчиси Киотилик Мацунага Тэйтоку (1571-1653) бўлиб, унинг отаси рэнкида ижод қилган. Тэйтоку яхши маълумотга эга бўлди. У ўз замонасининг энг етук олимлари ва ижодкорлари билан ҳамкорлик қилди. Ўз уйида болалар учун мактаб очди.

Тэйтоку ҳар хил жанрларда ижод қилган. Унинг вака(танка)лари, кёка(телба шеър)лари ўз даврида анчайин машҳур эди. Бироқ у ўзининг хайкайлари билан донг таратди. У 1651 йилда хайкай жанрига бағишланган «Госан» тўпламини нашр қилди. У бу китобида илк бор хайкуга хос бўлган фаслга оид сўзларни аниқлаб, бўлажак шоирларга йўл-йўриқлар кўрсатди.

Табиб оиласидан бўлган Китамура Кигин (1624-1705) эса Тэйтоқунинг шогирди эди. Ўз навбатида унинг ўзи ҳам Басёга устозлик қилган.

Данрин мактабининг асосчиси эса асли самурай бўлган Нисияма Соин (1605-1682)дир. У классик услубда рэнкилар машқ қила бош-

лагач, Киотога келади. Умрининг сўнгида эса монахликни қабул қилиб, дзэн маданиятини тарғиб қила бошлайди. У Ихара Сайкакудек кўплаб шогирдлар етиштирган.

Тэймон ва Данрин мактаблари ўртасида тўхтовсиз адабий баҳсу мунозаралар бўлиб турган. Бу мунозаралар шубҳасиз адабиётнинг ривожланишига ўзининг улкан таъсирини кўрсатди.

XVI аср бошларида фақат хоккулардан иборат шеърий тўпламлар пайдо бўлди. Хоккулар алоҳида жанр сифатида тан олингандан кейин, рэнкилар татэку деб атала бошланди.

Хоккуларда ҳар иккала: ҳам танка ҳам рэнки жанрига хос бўлган хусусиятлар мавжуд. Танкага хос бўлган оний кечинма ифодаси, рэнкидаги табиат, борлиқ билан узвийлик хоккуда ҳам сақланиб қолди.

Хокку тасаввур уйғотадиган, унга туртки берадиган, ҳар бир ўқувчи қалбида ўзгача кечинма уйғотадиган шеърий жанрдир. Унда ўқувчи шунчаки ўқувчи эмас, хоккудаги ҳар бир образ ва кечинмани ўзича қабул қилиб, ўзи ҳам унинг яратувчисига айланади. Яъни, хоккудаги шоир кечинмалари ўзга қалбга кўчиб ўтади, янги кечинма ва туғёнлар ҳосил қилади.

Япон хоккулари ритмик жиҳатдан асосан икки қисмга бўлинади.

Хоккудаги «кирэдзу» (кесувчи, ажратувчи сўз маъносида) шеърни икки қисмга ажратиб, унга граматик жиҳатдан тугалланганлик, интонацион бир бутунлик бағишлаб туради. Мисол учун:

*Ҳузуримга кел дўстим,
Дийдор ҳам бир ғанимат.
Учиб тушди илк япроқ.*

Басёнинг бу машҳур сатридаги кирэдзу «Дийдор ҳам бир ғанимат» сатридир. Бусоннинг:

*Болтани урар-урмас,
Қотиб қолдим... хушбўй ҳид
Қоплади қиш ўрмонин.*

ёхуд:

*Саллагулни узиб олиб,
Турибман, гўё беҳуш.
Саратоннинг оқшоми.*

Ҳар иккала хоккусида ҳам бу «кесувчи» сатр шеърга ўгача мазмун юкламоқда.

Хоккуга хос бўлган яна бир жиҳат ундан киго (фаслга тааллуқли сўз) нинг жой олишидир. Юқоридаги мисолларда япроқ — куз, саллагул-ёз, ўрмон-қиш билан боғлиқ ҳолда келмоқда.

Хоккулар асли вака (танка) лардан келиб чиққан бўлишига қарамай, хоккунинг бу жанр билан уйғун ва фарқли жиҳатлари мавжуд. Вакада атроф муҳит, жонли ва жонсиз борлиқ шоир ҳиссиётларини ифода этиш учун бир восита, тўғрироғи тимсол вазифасини ўтайди. Вака ижодкорининг кўз ўнгида реал борлиқ эмас, балки тасаввур биринчи ўринда туради. Мисол учун Сётэцунинг:

*Қариб қолдим мен буткул,
Мусаффо совуқ тунда!
Агар ўлсам танамни,
Чўқлари мўл-кўл бўлган
Олов тагига кўйинг.*

Танкасида бирор бир реал олов билан боғлиқ воқелик эмас, кўнгли кечинмалари акс этган.

Хоккуда эса ижодкор оламга бошқача нигоҳ билан қарайди. У биринчи навбатда, табиатни кўрмоғи, сезмоғи, ҳис этмоғи, уни янгидан кашф этмоғи лозим. Танкада шоир ўзи тасаввурида жонлантираётган муҳитда бўлиш шарт бўлмаса, хоккуда тасвирланаётган борлиқ биринчи планга қалқиб чиқади. Танкада шоир ўзида туғилган кечинмаларни ифода этиш учунгина борлиққа юзланса, хоккуда ижод-

кор ўзини қуршаган оламдан туғилган қалбидаги илк турғенни ифода этишга ҳаракат қилади. Яъни, танкада қалбдаги кечинма муҳим бўлса, хоккуда борлиқ биринчи ўринда туради. Шу боисдан ҳам хокку ижодкорлари учун сафарга отланиш, юрт кезиш муҳим аҳамиятга эга бўлган. Гўзал ва бетакрор хоккулар ана шу сафарлари давомида ёзилган.

Танкада ижодкордаги кечинма «мен» ва «табиат» шаклида берилса, хоккуда бу «табиат» ва «мен» шаклида бўлади.

Тушумми ёки ўнгим?

Муштимнинг орасида,

Типирчилар капалак?

Бусон

Кўзимдан ёш тийилмас,

Ёстиқдан ҳидинг келар...

Эрта баҳор оқшоми.

Оницура

Иккала учлик ҳам турлича талқинларга туртки берадиган аниқ бир ҳолатга қурилган. Бусонда бу муштининг орасидаги капалак. Бироқ бу муштга қисилган капалак оддий капалак эмас, балки янада кенгроқ маънога эга. Бу ерда у инсон умри, ҳаёти билан тенглаштирилган. Шу ўринда Чжуанцзи ҳақидаги афсона эса тушади. Унга кўра Чжуанцзи бир куни тушида ўзининг капалакка айланганини кўради. Эрталаб уйғониб у ҳақиқатдан ҳам Чжуанцзи-ю, капалак унинг тушига кирганми ёхуд ҳақиқатда у капалагу, ҳозирги ҳолатимни туш кўраяпманми деб ўйланиб қолади. Бу афсонадан хабардор бўлгандан кейин Бусон хоккусининг ҳам маъноси янада кенгаяди.

Оницурада эса аниқ жисм, бу ёстиқнинг ҳидидир. Ёстиқни ҳидлаб, ўлган хотинини қўмсаб азобланаётган эрнинг ҳолати кўз олдингизга келади.

II

Хокку жанри ҳақида гап кетганда Басёгача ва Басёдан кейин деган ибора тилга олинади. Бу бежизга эмас. Чунки Басё хокку тараққиётида алоҳида ўрин тутади.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, хоккулар Басёгача ҳам ёзилган. Бироқ бу жанр айнан Басё ижодида ўзининг энг мукамаллигига етди.

Басё 1644 йилда Ига вилоятидаги кичик бир шаҳарчада дунёга келган. Унинг асл исми Мацуо Манэфуса бўлиб, отаси Япониядаги энг нодир касб эгаси-ҳаттот эди. У ёшлигидан шеъриятга қизиқиб қолади.

Уэно қасри ҳукмдорининг ўғли Тодо Ёситада Мацуо билан тенгдош бўлиб, дўстининг Киотога бориб, Китамура Кигиндан сабоқ олишга имконият яратиб беради.

1664 йилда Мацуонинг икки шеъри чоп этилади ва бўлғуси шоирга катта шуҳрат олиб келади. 1666 йилда унинг яқин дўсти ва кўмақдоши Ёситада (Сэнгин) кутилмаганда вафот этади. Бу шоирга қаттиқ таъсир қилади. Ҳам дўсти, ҳам хомийидан айрилган Мацуо билан қасрда ҳеч кимнинг иши бўлмай қолади.

Басё ўзининг «Каиои» (Чиганоқ ўртук) китобини эълон қилгандан кейин олис сафарга отланади.

Эдо шаҳри Басё ҳаётида алоҳида ўрин тутади. Унинг кўпгина хотиралари ва шеърлари ана шу шаҳар билан боғлиқ. Бир бурда нон топиш учун у турли ишларда ишлаб кўрган. Бироқ охири, 1677 йилда у шеъриятдан сабоқ бера бошлайди. Бироқ унинг шогирдлари ҳам ўзига ўхшаган қашшоқ бўлиб, фақат бой савдогарнинг ўғли Сампу бундан истисно эди.

У кўла қирғоғидаги кичкина уйни Басёга тортиқ қилади. Бу кўл бўйига ва уй атрофига банан экилгани учун у Басё-ан (Бананли уй, чайла) деб аталган. Шоир буни ўзига тахаллус қилиб олган. Бу чайла ва унинг атрофидаги пейзаж Басё хоккуларида кўп бор тилга олинган. Басё жуда қашшоқликда кун кечирсада, у бундан сира ҳам афсусланмаган. Чунки, қашшоқликни руҳий эркинликнинг асоси деб тушунган. Шунинг учун ҳам дарвеш шоир Сайгёни жону дилдан яхши кўрган.

Узоқ йиллик тўхтовсиз изланиш ва офир меҳнатдан сўнг, қирқ ёшга етганда Басё ўз услуби (сёфу), ўз мактабига эга бўлди.

Басё ижодига Тэймон ва Данрин мактабларининг ҳам таъсири бор. Бироқ Басё ҳар иккала мактабнинг ютуқларини ўзлаштирган ҳолда, япон классик шеърияти аъёнларини ўзида уйғунлаштира олган улкан санъаткордир. У Ли Бо, Ду Фу каби шоирлар ижодига катта ҳурмат билан қараган.

Яп-ялонғоч новдага,

Қарға ёлғиз ўтирар.

Кеч кузакнинг оқшоми.

Басёнинг бу хоккуси худди япон минатюрасига ўхшаб кетади. Кеч кузак кунида ёлғиз қарғанинг ялонғоч новдада ўтириши ва шитоб билан оқшом қоронғиликка чўлғанаётганлиги кишида қайғули бир кайфият уйғотади. Бу хоккудаги ҳар бир сатр: кеч кузак оқшоми, ялонғоч новда, ёлғиз қарғага олам-олам маъно юклатилган. Буни ўқиган ўқувчида турли кечинмалр уйғониши табиий.

Эски ҳовуз.

Қурбақа сакрар сувга.

Чайқалади сукунат.

Бу шеърда мангулик, абадият билан лаҳзалик, оний кечинма ўзаро уйғунлашиб кет-

гандек туюлади. Эски ҳовуз бу тарихнинг, абадиятнинг бир бўлаги. Унга айланиш, уни ҳис этиш, ана шу абадиятни илғаш учун эса оний ҳаракат-қурбақанинг бу эски ҳовузнинг сувини чайқатиши лозим бўлади. Бу ҳолатни дил-дилдан ҳис этган ўқувчи қалбида ҳам бу оний лаҳза кечинмаси абадиятга муҳрланади. Демак, хоккуда икки нарса лаҳзалик ва абадият ўзаро уйғунлашиб кетган бўлади.

Басёнинг шогирди Хаттори Дохо бу шеърни шундай шарҳлайди: «Эски ҳовуз қирғоқидаги ўтлар орасидан қурбақа сувга сакрайди. Сукунатни бузиб, сувнинг чайқалган товуши эшитилади. Мана шу: кўрган, эшитган ва ҳис қилинган нарса айнан хоккудир».

Басё дээн фалсафасини ўрганаётган кезде у билан устози орасида шундай суҳбат бўлиб ўтади: «Шу кунларда қандай иш билан банд бўлдингиз?» Басё унга: «Ёмғир тугади, пўпанаклар ям-яшил бўлибди». Устози: «Қайсиниси олдин -Буддами, яшил пўпанак» Басё: «Эшитдингизми, қурбақа сувга сакради». Шогирд устозининг саволларига пойинтар-сойинтар жавоб беради. У ақл билан, онгли тарзда эмас, онгсиз тарзда, қалб билан жавоб қайтаргани устозига маъқул келади.

Ҳовузга сакраган қурбақа нафақат сукунатни чайқатади, балки шоир қалбидаги кечинмаларга ҳам туртки беради, қалбда ажиб ҳиссиёт уйғонади. Кутилмаганда ҳаёлига ажиб фикрлар келади. Ҳаётнинг мангу ва шунинг билан бир қаторда ҳар лаҳзада ўзгарувчан эканлигини ич-ичидан англайди.

Хоккулар 5-7-5 –лик тарзда ёзилган бўлсада, унинг аниқ бир формаси йўқ. Зеро, хокку бу эркин шеърят. У биринчи навбатда ҳолат ва вазиятдан туғилади. Шоир ва табиат ўртасида ҳеч қандай парда бўлмайди. Улар

бир бутунликнинг икки палласи, уйғунликнинг асосидир. Басё шогирдларини оддийликка, табиийликка интилишга ундайди. Қарағайдан, бамбукдан ўрганиш, уни англаш орқали тирикликнинг, ҳаётнинг моҳиятини тушуниш кераклигини уқтиради. Бирор бир кўкат бўш ерда кўкариб чиқади. Инсон онги ҳам, хаёли ҳам дунё ташвишларидан ҳоли бўлмас, яъни ҳам ботинан, ҳам зоҳиран эркин бўлмас экан шеър туғилмайди.

Хоккуларнинг тарихий асослари япон анъаналари, урф-одатлари, мифологик тафаккури билан боғланади. Мутахассислар япон миллий характери биринчи навбатда хоккуларда намоён бўлганлигини ёзишади.

Тушга кирди қадим афсона.

Йиллар тоғга ташлаб кетилган кампир.

Ойғир унинг ёлғиз дарғига шерик.

Басё ўзининг бу хоккусини «Ташландиқ кампир тоғи»га дуч келганда ёзган. Бу тоғнинг номи қадим афсона билан боғлиқ. Афсонага кўра бир киши хотинининг бўҳтонларига ишониб, худди онасидек бўлиб қолган, уни болалиқдан катта қилган кекса холасини олис тоғга олиб келиб, ўша ерга бир ўзини ташлаб кетади. Бироқ тоғ узра кўтарилган тўлин ойга кўзи тушгач, у қилган ишларига пушаймон бўлиб, холасини қайтариб уйига олиб кетмоқчи бўлади. Шунга ўхшаш ўзбек афсонаси ҳам мавжуд. Унда кексайиб қолган ота ёки она ўғил томонидан тоғга ташлаб кетилади. Бу афсонада дунёнинг қайтар дунё эканлиги уқтирилган. Ҳар иккала афсона бир-бирига шу даражада яқинки, гўёки бу хоккуни япон шоири ёзганига ишонгингиз келмайди. Бироқ Басё хоккусидаги ой деталли унга ўзгачалик бағишлайди. Ундаги икки жиҳат: қадим афсонага Басёнинг ўзига хос тарзда ёндашгани

ва япон миллий характерини маҳорат билан берганлигини кўрамиз.

Хоккуларда асосан табиат (баҳор, ёз, куз, қиш) фасллари манзаралари ҳақида сўз юритилсада, ундаги ҳар бир унсур инсон қалби кечинмалари билан уйғунлашиб кетганини, шоир қуруқ воқеликни эмас, балки оний туйғуни, шуур оқимини, ўзбекча қилиб айтганда «коса» тагидаги «ним коса»ни акс эттиришга ҳаракат қилганини кўрамиз. Бу ўринда хоккуга хос бўлган икки унсур ярқ этиб кўзга ташланади; яъни лаҳзалик ва абадият ёхуд онийлик ва мангулик қалбга кўчмоғи, воқелик таассуротидан туғилган кечинма абадиятга муҳрланмоғи лозим. Қиш шунчаки қиш бўлгани ёхуд баҳор фақат чечаклар униб чиққани учун эмас, табиатдаги ҳар бир ўзгариш инсон қалбидаги ўзгаришлар, янгиланишлар билан уйғунликда юз бераётганлиги учун ҳам гўзал ва бетакрордир.

Шунинг учун ҳам Басёнинг шогирдлари бўлган Кикаку, Рёкан, Масаоки Сики, Кобаяси Исса, Кагамо Сико, Гонсуй Икэнаси, Надзиво Бантё, Мукай Кёрай каби қирққа яқин ижодкорларининг хоккуларида моддият ва руҳият, лаҳзалик ва мангулик, табиат ва инсон қалби каби мавзулар бирлашиб, ажралмас, бир бутун олам бўлиб гавдаланади.

Ўзининг бетакрор миллий хусусиятларига қарамасдан айнан япон хоккулари дунёнинг деярли барча тилларига таржима қилинган ва кўплаб ижодкорларнинг ҳавас ва ҳайратини уйғотган.

Ҳукмингизга ҳавола этилаётган хоккуларнинг ўзбекча таржимаси ҳам сизнинг шеърингиз ҳақидаги тушунчаларингизга янги руҳ бахш этади деган умиддамиз.

БАСЁ

* * *

Яп-яланғоч новдада,
Қарға ёлғиз ўтирар.
Кеч кузакнинг оқшоми.

*Дўстим монах Доккайни ерга кўмиб,
ёлғиз ўзим кулбамда ўтириб
қайғураман.*

Кимни ҳам чорлар энди!
Тошдек қотган мангута,
Елда силкинмас ковул.¹

* * *

Эски ҳовуз.
Қурбақа сакрар сувга.
Чайқалади сукунат.

* * *

Қараб кўзим тўймайди...
Эдо тоғин устида,
Балқиб турар тўлин ой!

* * *

Оқиб борар заъфар барг.
Айт-чи, қайси қирғоқда,
Уйғонарсан, чирилдоқ?

Қиш кечаси Фукагава қирғоғида

Қайиқ сузар муздек тўлқинда.
Музлаб қолган кўксимда юрак.
Қоп-қора тун менинг кўз ёшим.

* * *

Каккужоним қайдасан?
Унутма, баҳор келди,
Олхўри гулга кирди.

Ҳижратда

Милтиллаб турган шуъла,
Ўчиб қолган муздек шамдонда.
Уйғонасан... Кўксингда қайғу!

* * *

Капалакнинг парвози,
Уйғотар тинч ўтлоқни,
Тонгги қуёш нурида!

* * *

Куз шамоли иззиллар тинмай.
Менинг шеърим англайсиз шунда,
Гар далада тунаб қолсангиз.

* * *

Сўлиб қолди гуллар ҳам.
Гулбаргидан уруғи,
Тўкилар кўз ёшидек.

*Ғарбий виллятларга жўнаб
кетаетган дўстимга*

Ғарбми, Шарқми барибир -
Ҳамма ерда бир қайғу,
Совуқ шамоллар эсар.

* * *

Кузги ой тантанаси.
Ҳар тарафим гўёки кўлмак,
Тўрт томоним қоп-қоронғи тун.

Буғдой солинадиган кўзача

Бор бойлигим шу эрур!
Менинг умримга ўхшар,
Ичи бўш, кади қовоқ!

* * *

Май ичсам ҳам,
Кўзларимга уйқу келмайди.
Ярим тун, қор бўралар.

* * *

Сув шунчалар совуқ-ки!
Ухлай олмас чағалай,
Тўлқинларда чайқалиб.

* * *

Сув тўла кўза музлаб,
Жаранглаб синди тунда
Туйқус, уйғониб кетдим.

**Янги йилга совға қилинган
куйлакни кийиб**

Айтгин, ким бу? Ўзимни,
Ўзим танитай қолдим.
Янги йилнинг тонгида.

* * *

Лайлак уясини силкитар шамол,
Ундан пастда-қуюндан ҳоли,
Олча гуллар бундан беҳабар.

Жўнаб кетаётган дўстимга

Дўстим, асло унутма!
Гулбарг ичида пинҳон,
Олхўри гунчасини.

Дўстимни йўлга кузатаётиб

Унутмаган бўлсанг гар,
сен шоирнинг шеърини,²
Шундай де Саё-но Накаяма
тоғларида ўзинга:
«У ҳам дам олган бунда,
шу сояда ўтириб!»

* * *

Уйғон, тезроқ, уйғонгин.
Қиёматлик дўстим бўл,
Ухлаб ётган парвона.

* * *

Ҳар тарафдан ёғилар қийғос олча гуллари
Қўнғироқнинг товуши чалинар элас-элас
Уэноданмикан ёки Асакусадан бу сас?

* * *

Савр ёмғири тинмас.
Нима бу? Ёғоч бочка халқаси
ёрилдимми?
Тушуниб бўлмас товуш қоп-қоронғи
бу тунда.

* * *

Гулбарг қатида ухлар,
Ёввойи асалари.
Унга тегма, чумчуқжон.

* * *

Кун узоғи тўхтовсиз,
Қўшиқ айтар тинмасдан,
Баҳор келганда тўрғай!

* * *

Кенг ўтлоқлар қўйнида,
Ерни алқаб, кўкларда
Сўфитўрғай куйлайди.

* * *

Ўсган сочу соқолим,
Озиб кетдим, рангимда ранг йўқ.
Савр ёмғири тинмас.

* * *

Тўхтовсиз тақиллатар,
Овлоқ кулба устунин,
Ўрмонда қизилиштон.

* * *

Чувоқли⁴ кунлар келди.
Бироқ қандай томчи бу?
Кўқда бир парча булут.

Шоир Рихани шарафлаб

Гўё қоронғу тунда
Чақмоқни қўлга олиб,
Сен зулматни ёритдинг.

* * *

Ҳеч бўлмаса фақат бир кеча,
О, гуллаган хаги бутоғи,
Паноҳ бўлинг, шу дайди итга.

* * *

Виқорла қадам ташлар,
Қарқара анғиз бўйлаб,
Қишлоқда кузак фасли.

* * *

Шоли янчишдан тўхтаб,
Хаёл сурганча деҳқон,
Ойга термулиб қолди.

Кузги оқшомда

Гўё ҳозир қўнғироқлар ҳам,
Бонг уради жавобан,
Чирилдоқлар чириллашига.

* * *

Бўлиқ-бўлиқ ёз ўти!
Фақатгина бир барг⁵нинг,
Биттагинадир барги.

Онасидаан айрилиб қолган дўстимга

Четан девор оққа бўялган,
Бекаси қазо қилган уйнинг олдиға,
Соя солиб тургандек совуқ.

* * *

О, сенинг таърифингга
Муносиб сўз тополмам,
Кўқдаги уч кунлик ой!

* * *

Тийрамоҳ яқин қолди, далада,
Бошоқлар донга кирган, ям-яшил
Денгиз сокин чайқалиб турар.

* * *

Ердан бошин кўтарар аста,
Зулматда униққан хризантема,
Жаладан жафо чекиб.

* * *

Ўтди Бон байрами ҳам.
Кундан-кунга қораяр оқшом.
Чигирткалар чириллар тинмай.

* * *

Кечки қўнғироқ саси,
Бу овлоқда эшитилмас,
Эрта баҳор оқшоми.

* * *

Бататнинг сўлғин япроғи,
Қуриб қолган дала. Ой чиқишини
Сабрсизлик билан кутар деҳқонлар.

* * *

Ирагодзаки қоясида

Қирғий ҳайқириғи...
Дунёда қай бир сас
Сеникига ўхшайди?

* * *

Ерга ётиб қолди юз тубан.
Бироқ шундай бўлсада гуллар,
Кекса-касал хризантема.

Денгиз қирғоғида

Қор ва қумга беланди буткул,
Отидан йиқилган менинг йўлдошим.
Майдан сархуш-боши айланиб.

Она юртимда

Энтикар юрак.
Қишлоқнинг овози дилга ёқимли,
Олхўри гуллар.

* * *

Май ёмғири шиддатли.
Тошқин кўмолмас фақат,
Сэтанинг кўпригини.

*Сэта дарёси устида ёнарқуртларни
овлай туриб*

Атрофимда парвона, фонус мисол ёритиб,
Ёнар қуртлар учади дарё узра бетиним,
Хотирамда жонланар узоқдаги тоғ олча.

*Тунда аланга кўтарган ғаввослар
балиқчилар қайиғида қандай сузиб
бораётганини кузата туриб*

Ғамгин ўйлар келар бостириб...
Қайиқдаги хира аланга,
Олислайди мендан табора.

Янги ўйни шарафлаб

Юксалди зўр иморат,
Айвонида чумчуқлар
Дон териб юрар шодон.

«Ташландиқ кампир» тоғида

Тушга кирди қадим афсона:
Йиғлар тоғда ташлаб кетилган кампир,
Ойдир ёлғиз унинг дардига шерик.

* * *

Йўлчи кўкда тўлин ой,
Чорлар гўё: «Бу ёққа»,
Тоғдаги якка қўноқ.

* * *

Хайрлашдим дўстимла охир.
Кутар йўлим сўнгида интиқ,
Кисо тоғин кузи муқарар.

*Халқ байрамини томдан томоша
қилиб, завқланиб турган император
Нинтокуга мадҳия*

Энг олий бахтдир унга,
Халқнинг шод хуррамлиги,
Ҳар бир уй мўрисидан
тутун ўрлайди кўкка.

Дўстимга

Ҳузуримга кел дўстим,
Дийдор ҳам бир ғанимат.
Учиб тушди илк япроқ.

* * *

Яшириб нима қилдим:
Қалампир барг ёвғони,
Менинг бор йўқ тушлигим!

*Шоир Рики ўлган хотинини ўйлаб
қайғуради*

Тўшақда ёлғиз ўзим.
Муздай совуқ, зимистон
Қиш кечаси. Нетайин?

Гуноҳлардан покланиш кунига

Енгил шабада эсар,
Ўйноқлар балиқ сапчиб...
Мен таҳорат оларкан, оқаетган дарёда.

Сайгё мағх этган мажнунтол соясига

Далалар бошдан оёқ
Майсаларга қопланмиш...
шундай дамда тарк этдим,
Мен сени эй, мажнунтол!

«Ўлим қояси» ёнида

Оғу пуркайди қоя,
Ўтлар қовжираб қолган,
Ёнгудек ҳатто шабнам.

Дехқон меҳнати

Ўтоқ ва... ўроқ ўрмоқ...
Ёзнинг бор йўқ шодлиги,
Каккунинг қичқириви.

*Шимолга кета туриб шоликорлар
қўшиғини эшитиб*

Шудир аввали, боши,
Ҳақиқий шеъриятнинг.
Шоли экиш қўшиғи.

*Қачонлардир қўнғироқ чўкиб кетган
Цуруга кўрфазига*

Қайдасан эй, тўлин ой!
Мисли қўнғироқ каби,
Денгизга чўкиб кетдинг.

*Қирғоққа ойни томоша қилиш учун
тўпландик*

Шаррос ёмғир туфайли,
Ой эмас, курашни ҳам
Томоша қилолмадик.

* * *

Тинимсиз ёғар ёмғир,
Бўшаб қолган анғиз ҳам
Қорайиб кетди буткул.

* * *

Сўйла қарға неучун,
Тарк этиб бу хилватни,
Учарсан, шаҳар томон?

*Эшикни очган заҳотим кўзларим
ғарбдаги Ибуки тоғига тушди. У
қорсиз, олча гулисиз ҳам ўз ҳолича
фусункор эди*

Гўзалдир ўз ҳолича,
Ой нурига ҳожат йўқ.
Ибукининг тоғида.

*Шоир Сайгё яшган Футама кўрфази
соҳилида*

Қачонлардир эҳтимол,
Сиёҳдон бўлган бу тош.
Коваги тўла шабнам.

*Шоир Сампудан ёзги кийимни совғага
ола туриб*

Ясаниб олдим мана.
Нафис ёзлик кийимим,
Чиридоқнинг қаноти.

* * *

Денгиз карами барги.
Тишим ғичирлатти қум...
Қариётганим сездим.

* * *

Кечикиб келди аттанг,
Машшоқ^б тоғ қишлоғига.
Олхўри гуллаб бўлган.

Тамаки тайёрлаётган аёл

Бир қўлда бамбук барги...
Тўғрилар бошқа қўли.
Тўзғиб кетган сочини.

* * *

Камелия гулбарги...
Ё тушиб қолдимикан,
Булбулнинг гул қалпоғи.

* * *

Тақдирнинг ишин кўринг!
Ифори йўқ гулга ҳам,
Қўниб турар капалак.

* * *

Савр ёмғири тинмас,
Гулхайрилар бўй чўзиб,
Қуёшга йўл излайди.

Дўстимнинг суратига

Биз томонга қараб қўй...
Мен ҳам соғиндим, нетай?
Кечки кузак фаслида.

Йўлдаги меҳмонхонага

Кўчма ўчоқ, Эй, менинг,
Дарвеш кўнглим сенга ҳам,
Ҳаловат йўқ, ҳеч ерда.

* * *

Туни бўйи инграб
Чикди гўёки бамбук,
Тонгда турсам, ёғмиш қор.

* * *

Эшикларни ланг очинг!
Ой нурлари ёғилсин
Укимидо қасрига⁷!

* * *

Мезбон-ла, тинглаяман
Кечки қўнғироқ сасин.
Мажнунтол баргин тўкар.

Катта оиланинг шог-хуррамлиги

Бобо, ота, набира!
Авлодлар жам, боғдачи,
Хурмо-ю, мандаринлар...

Ёз жазирамаси

«Сувсиз ой» келди мана.
Кимдир балиқни мақтар,
Мен-чи китнинг шўр гўштин.

Ўн олтинчи кечанинг ойи

Оҳиста қалқиб-қалқиб,
Булутни ёриб чиққан,
Ой ҳам ўйланиб қолди.

* * *

Кўприк тўсинини,
Чирмаган «қайғу ўти»,
Ҳилол-ла видолашур!

* * *

О, қандайин қайғули!
Қафасчага солинган,
Тутқун қора чиридоқ.

«Хризантема байрами»да

Овлоқда фақир чайлам!
Кун сўнса-да, келтирди,
Гулоб солинган шароб.⁸

**Кеч кузак оқшомида Киото шахрига
Расёмон дарвозаси орқали ўтиб
бораман**

Тегиб кетди бошимга хаги...
Ёхуд шайтон қўрқитди,
Расёмон дарвозаси!

* * *

Шабнам товланар, бироқ
Унда ҳам қайғу-ғамнинг,
Тоти бордир, унутманг!

* * *

Япроқлар тўкилди,
Дунё заъфарон рангда.
Фақат шамол увиаллар.

* * *

Боғга ниҳол экилди,
Унга далда бермоқчун,
Шивирлар куз ёмғири.

* * *

Қандай ҳавасим келар,
Шимолда, овлоқ тоғда,
Хотиржам гуллар олча.

Қиш кунига

Нўхат қайнар қозонда.
Кумуш косани чалган,
Қашшоқ монах, сабр қил!

* * *

Ҳар йил шу бўлар такрор.
Одамларни кулдирар,
Маймун ўз ниқобида.

* * *

«Болалардан тинчлик йўқ» -
Деган одам, ҳайнаҳой,
Севмас олча гуларин.

* * *

Сутираётиб, туйқус,
Қорни унутиб қўйдим,
Қўлда супиргим билан.

* * *

Шамнаб томчиларини,
Тўкмай, чайқалиб турар,
Кузги хаги бутоғи.

Монах Сэнгинни йўлга кузата туриб

Учиб кетди турна ҳам.
Гуллар аро қорайиб,
Кўринар узоқлардан.

* * *

Биринчи кўзиқорин.
Кузги шабнамлар сизни,
Ҳали санаб бўлмади.

* * *

Бир томчи шабнамни ҳам
Тўкиб юборгани йўқ...
Муз қотган хризантема.

*Шоир Мацукура Ранраннинг бевақт
ўлимини эслаб йиғлайман*

Қайдасан, суянчигим?
Тутдан қилинган ҳассам,
Куз шамоли синдирди.

*Тўққизинчи ойнинг учинчи куни
Ранран қабрини зиёрат қилдим*

Ошиқ эдинг сен унга...
Энди ойнинг ўроғи,
Қабринг бошидан кетмас.

Шоир Тоғзюн хотирасига

Меҳмон бўлди-ю, кетди,
Тўлин ойдек...хотира
Қолди ундан хонтахта.

* * *

Сиз сабаб, эй, қайғусиз,
«Қирқ ёшимнинг қушлари»,
Ёдга тушди кексалик.

* * *

Ўлган ўрдак кўтариб,
Савдогар шўх қийқирар...
Эбисуко байрами.

Эски уйга

Пардадаги ям-яшил,
Қарағай ўнгиб кетган.
Тўрт деворда қиш акси.

* * *

Осмонда ой бўзарди.
Йил охири, ҳар уйдан
Ҳовонча саси келар.

*Кано Мотонобу қаламига мансуб
суратнинг сотувга қўйилганини кўриб*

...Мотонобу сурати!
Тақдир, нечоғ қайғули!
Йил ҳам охирлаб борар.

*Узнога олча гулларидан завқланиш
учун келдим. Одамлар тўсиқ
тутишиб, қувноқ қўшиқ куйлашмоқда.
Мен эса ёлғиз ўзим чеккароқда,
қарағай соясига ўтирибман*

Олдимда тўртта коса.
Мен эса ўтирибман,
Гулларга тикилганча.

Суруганинг йўлида.
Беҳи ҳиди анқиган,
Чой баргининг ифори.

Қора осмондан қувгин,
О, улуғ, Ои дарёси,
Савр булутларини!

Танга ором шабада,
Олиб келади Бамбук,
Сага дарахтзориди!

Актёр боғда рақс тушмоқда

Юзидаги ниқоб ортидан,
Ҳайратланиб боқар актёр,
Яшнаб турган нилуфарларга!

*Монах аёл Дзютэйнинг ўлимини
эшитиб*

Дунёдан қадр топмай,
Кетдим деб ҳеч қайғурма.
Бугун хотиранг куни!

* * *

Хризантема ифори...
Қадим Нара оташгоҳида!
Будданинг қорайган ҳайкаллари.

Шоира Сономэнинг уйида

Йўқ, кўрмассан бу ерда,
Қатра чангни ҳам асло.
Қордек оқ хризантема.

* * *

Йўлчи какку овозин,
Дам оларкан сояда,
Тинглар чой терувчилар.

**«ДАЛАДА ОҚАРИБ ЁТГАН
СЎНГАКЛАР» НОМЛИ ЙЎЛ
ДАФТАРИДАГИ ШЕЪРЛАР**

Йўлга отлана туриб

Балким саргардон қилар,
Дайди шамоллар мени.
Лек ҳозир чорлар олис сафарга.

Капалак исмли аёлга

Чилим қилиб чекасан орхидея ифорин.
Капалак қанотимдан,
Хўшбўй ҳиди келсин деб.

Сайгё яшаган водийда

Батат ювар қизчалар ариқчада эринмай.
Гар ўрнимда Сайгё бўлганда
Қизлар қўшиқ тўқирди унга.

* * *

Печакгуллар барги титрар,
Кичкина бамбукзорда.
Илк бўрон ҳазин увлар.

Дунёдан ўтган онамнинг соч толаси

Кўзёшларим тафтидан,
Кафтимда эриётир,
Сочлардаги оқ қиров.

Бамбукзор ортидаги қишлоқ

Пахта савағич бўлган камон ўқин овози.
Тор сасидек жаранглар,
Бу ерда — бамбукзорда.

Қадимий монастр боғида

Бунга келиб кетдилар
қанча-қанча монахлар,
Печакгуллар неча бор
бунда гуллаб очилди.
Сен эса ҳамон адл турибсан,
эй, қарағай!

Тоғдаги ибодатхонада тунаб қолдим

Тинглашимга изн бер,
Кир ўқлов сасин тунда,
Эй, роҳибнинг бекаси.

Сайгё мағх этган булоқ

Илгаргидек булоқнинг,
Суви томчилаб турар.
Ҳаёт кирин ювсайдим,
шу булоқнинг сувида.

* * *

Бу ерда шаҳид бўлган
Ёсимото қалбидек,
Ғамгинсан, куз шамоли.

Император Годайгонинг қабри устида

Унутилган қабрда,
Унган, эй, «қайғу ўти»,
Айт, нечун қайғурасан?!

* * *

Куз шамоли маҳв этмиш,
Боғу-роғ, ҳамда сени,
Эй, Фуванинг қўрғони.

* * *

Йўқ, йўқ, шукурки,
йўлда ногоҳ ҳалок бўлмадим,
Бироқ, энди кеч кузги,
сокин осмон остида,
Йўлда тунаб қолишлар,
сўнгига етди чоғи.

Эски ибодатхона вайронаси олдида

Ҳатто “қайғу” ўти ҳам
Сўлган, дўконидан нон,
Харид қилсам не бўлар?

*Бир пайтлар бу йўлларда гайдиб
юрган «Телба шеърлар»нинг моҳир
устаси Тикусайни бейхтиёр хотирлаб
қолдим*

«Телба шеърлар»... Кеч кузги бўрон.
Устимдаги жанда кийимим билан,
Ғариб Тикусайга қолдим-ку ўхшаб.

* * *

Боғланган пичан ўти.
Дайди бир ит ёмғирда
Ивир, ваҳимали тун.

* * *

Қулоқ сол, эй, савдогар!
Истасанг, сенга сотай,
Қор босган телпагимни.

* * *

Чавандознинг отига,
Термулсангда-йўл бўм-бўш.
Қор гупилаб ёққан тонг.

* * *

Денгизга чўқди зулмат.
Оқариб турар фақат,
Қичқирган дайди ўрдак.

* * *

Йил ҳам охирлаб қолди.
Ундан мерос қолгани,
Бошимдаги қалпоғу, оёғимдаги бошмоқ.

* * *

Кетаётган ана у, кимнинг куёви экан,
Орқасида бир дунё совға қайнотасига?
«Буқа йили» кириб келмоқда
Эшик қоқиб.

* * *

Кўкламнинг эрта тонги,
Ҳар бир қирнинг бағридан,
Шаффоф тутун ўрлайди.

* * *

Тун бўйи жомъеда қилдим ибодат,
Сандал товушлари...шундай ёнимдан,
Ўтиб кетар совуқ, жаҳлдор монах.

Олхўри боғининг эгасига

О, пишган олхўрилар,
бунчалар оппоқ экан!
Бироқ афсунгар айтгин,
турналаринг қаерда,
Ўғирлаб кетишгани ростми
уларни тунда?

Зоҳидни зиёрат қилиб

Адл турар савлат тўкиб,
Олча гулларини назарга илмай,
Якка эман дарахти.

* * *

Тоғ сўқмоғи бўйлаб борар эканман,
Қўриб, бирдан кўнглим ёришди чунон,
Ўтлар аро ўсган бинафша гулни.

* * *

Майли нам бўлса-да устимдаги кийимим,
О, Фусумининг гуллаган шафтолилари,
Тўкинг, тўкинг ёмғир томчиларини.

* * *

Қоронғида тўзғир саросар,
Тилоғочнинг игна барглари.
Туман. Қийғос гуллаган олча.

*Қоқ туш пайти дам олиш учун
йўлдаги бир тамаддихонага кирдим*

Тувақда азалия новдаси.
Унинг ёнида эса бир аёл,
Товонбалиқ тўғрар бемалол.

* * *

Чумчуқ ўзи шунақа,
Айрилгиси келмас даладан.
Қоқиўтлар гуллаган.

* * *

Қани отлан! Иккимиз энди,
Йўл-йўлакай бошоқларни еб,
Ухлагаймиз ўтлар қўйнида.

Дўстимнинг ўлимини эшитиб

Қайдасан эй, олча гули?
Шумғиёга термулиб,
Кўз ёшларим тинмайди.

Шогирдим билан хайрлаша туриб

Қанотларин силкар капалак.
Гўё уларни кўкнори гулга,
Эсдаликка қолдирмоқчидек.

Мезбон уйидан чиқа туриб

Саллагул гулбаргидан,
Истар-истамай, аранг,
Чиқиб келар болари!

Тойчоқ ўзича хурсанд,
Бошоқни ковшар тинмай,
Йўлдаги хордиқ пайти.

*Шеър айтиб беринг деган
илтимосдан сўнг*

Олча қийғос гуллаган...
Бироқ, афсус ожизман,
Очолмай кўшиқ халтам.

**«ДАРВЕШ ШОИР МАКТУБЛАРИ»
НОМЛИ ЙЎЛ ДАФТАРИДАГИ
ШЕЪРЛАР**

*Ўнинчи ойнинг ўн биринчи куни узоқ
йўлга отлана туриб*

Дарвеш! Энди бу сўз,
Менинг исмим бўлажак.
Тинмайди куз ёмғири.

* * *

Қаранглар, о қаранглар!
Кўринмас қутб юлдузи.
Чарх урар чағалайлар,
денгиз узра зорланиб.

* * *

Хув, олис пойтахтгача,
Ярим осмон йўл бордир.
Қорли булутлар кўкда.

* * *

Қиш совуғи не бўпти?
Тунаб қолдим дўстим-ла,
Юраклар тўла қувонч.

* * *

Замҳарир қиш қуёши.
Гўё музлаб қолгандай,
От устида кўланкам.

* * *

Ирокадзи қирғоғи.
Қирғийга кўзим тушиб,
Кўнглим қувончга тўлди.

*Ацута ибодатхонаси
таъмиридан сўнг*

Вақтнинг доғи кетиб, худди қуёшдек,
Порлар кўзгу энди, томлар устини,
Олча гули билан буткул ёпди қор.

* * *

Гупиллаб ёғса-да қор,
Хаконэ довонидан,
Ошиб ўтар одамлар.

* * *

Ғижимларин тўғирлаб,
кийишга ҳозирладим,
Меҳмонга бориш учун
қорнинг зиёратига,
Қоғоздан қилинган шу
эски кийимимни.

* * *

Қани дўстлар, отланинг
Биринчи қор сайлига.
Тонг отгунча кезайлик.

Бой кишининг боғида

Олча гули ифори,
Янги омборхонанинг,
Бўғотига чорлайди.

Янги йил арафасида

Кулбамга келиб кўрсам,
Қўшнилар шод, қурумдан
Тозалашар мўрини.

* * *

Пиёда келганимда,
«Йўлга ҳасса»⁹ қирига,
Отимдан йиқилмасдим.

*Янги йилнинг биринчи кун ухлаб
қолган дўстимга*

Тагин ухлаб қолмагин, дўстим,
Ширакайфда, иккинчи кун ҳам,
Баҳор чечаклари таратар ифор.

* * *

Эндигина тўққиз кун бўлди,
Бироқ тоғлар, далалар билар,
Яна қайтиб келганин баҳор.

*Бир пайтлар Будда ҳайкали бўлган
жойда туриб*

Юксакликда ўргимчак тўри...
Гўё ҳамон Будданинг руҳи,
Бу кенгликда юргандек кезиб.

* * *

Ўтган йилги бир тутам беда...
Унча катта бўлмаган, жажжи,
Бу йилги ўргимчак уяси.

Мархум шоир Сэнгин боғида

Қанча-қанча хотиротларни
Уйғотдингиз қалбимда менинг,
О, кекса боғ олчалари сиз.

Исэ бутхонасини зиёрат қила туриб

Қайдадир у, қай бир дарахтнинг
Гулидир бу, ўзим билмасман.
Бироқ ҳиди димоқни ўртар.

*Бодайсан тоғидаги бутхона
вайронасида*

Не қайғу не хасратни
Кўрган қадимда бу тоғ,
Сўйла, кўкат терувчи!

*Ўзининг бор кийим-кечагини
қишшоқларга тарқатиб берган
Дзоганинг соддадил эътиқоди ҳақида
қўшиқ*

Қип ялонғоч ечинсам.
Сўнг яна кийинардим.
Совуқ бўрон увлайди.

Маҳалий олим билан учрашганда

Олдиндан сўраб қўяй:
Қай ном билан аташар экан,
Фўр қамиш ниҳолин бунда.

* * *

Қани кетдик! Сенга кўрсатай, қандай,
Олис Ёсинода олча гуллашин.
Эй, менинг эски, сомон қалпоқчам!

Кацураги тоғнинг этагида

Бир кўриб қўйсам эди.
Наҳот бадқовоқ бўлса,
бу тоғларнинг тангриси.
Тонг шафағи ёришар гуллаган олча аро!

* * *

Парвоз қилган тўрғайдан баланд,
Булуғларга ётиб, дам олдим,
Довондаги юксак чўққида.

“Аждар дарвозаси” шаршараси

Асл майни хуш кўрганларга
Айтиб бергум, шаршара қандай,
Жўшар олча гулин ифоридан маст.

* * *

Шаршара этагида фарқ пишган олча...
Мусалласни дилдан хуш кўрган,
Дўстимга деб олдим бир новда.

* * *

Тоғ шамоли учириб кетди,
Атиргулнинг гулбарглари.
Шаршаранинг келар овози...

* * *

Олча гулин изидан қолмай,
Йўл юрдим ҳеч чарчоқ билмайин.
Баъзида беш, баъзан олти ри. ¹⁰

*Сёдайдзи ибодатхонасининг асосчиси
роҳиб Гандзин етмиш кундан ошиқ йўл
юриб, Японияга қайтиб сузиб келаётган-
да денгизнинг шўр тузли шамоли унинг
кўзларини кўр қилган. Унинг ҳайкалини
кўриб, мен шундай дедим:*

Пойингда дуркун япроқлар...
Қани эди сўқир кўзингдан,
Артиб қўйсам кўз ёшларингни.

Нарага дўстим билан хайрлашаётиб

Бир бошдан икки ёнга,
Айрилган буғу шоҳидек,
Иккимиз ҳам кетдик айрилиб.

Осакада дўстимнинг уйига келгач

Гулсапсарлар очилган боғда,
Суҳбат қурмоқ қадрдон дўст-ла,
Қандай бахтдир йўловчи учун!

*Сума қирғоғида кузги тўлинойни
кўролмадим*

Нур сочса-да, бироқ бу бошқа ойдир,
Кириб қолгандайман мезбонсиз уйга.
Сума соҳилида саротон фасли.

Эрта тонг нурида менинг кўзларим,
Аввал балиқчига, ундан сўнг эса
Кўкнорининг гулига тушди.

* * *

Балиқчилар камонда нишонга олиб,
Қаргаларни ҳайдашар, садоқ отишиб,
Какку тинмай сайрар безовта.

* * *

Ацуморининг найи

Сумадэра ибодатхонаси.
Най навоси таралар майин,
Қуюқ дарахтзор орасида.

* * *

*Сума ва Акаси кўрфазининг ораси шу
қадар яқинки ҳатто пиёда бориш мумкин.
Шунинг учун ушбу шеърни тўқидим:*

Шиллиққурт ҳо, шиллиққурт,
Шохинг-ла кўрсат бизга:
Қайда Сума, қайда Акаси?

*Акаси кўрфазидоғи кемада тунаб
қолдим*

Қопқонда саккизоёқ,
Туш кўрар қисқагина-
Ёзнинг ойдин тунида.

**«ШИМОЛ СЎҶМОҚЛАРИ БЎЙЛАБ»
ДЕБ НОМЛАНГАН ЙЎЛ
ДАФТАРИДАГИ ШЕЪРЛАР**

*Ёз фаслига уйимни бўшатиб бера
туриб*

Баҳор келгач ўзинга,
Қўноқ топдингми сен ҳам
Қўғирчоқлар уйига айланган
мўъжаз кулбам!

* * *

Баҳор ўтиб борар,
Қушлар йиғлайди,
Жиққа ёшга тўлган балиқ кўзлари!

«Қуёш ёғдуси» тоғида

О, нақадар фусункор!
Яшил, дуркун япроққа,
Қуйилар қуёш нури!

* * *

Чопағон! Отингни бур,
Ана у дала томон,
Унда какку сайрайди.

* * *

Савр ёмғири,
Шалолани кўмиб кетди -
Тўфонларнинг тошқини.

Қадимий жангоҳда

Ёз ўтлари гуркирар.
Ботирлар мисли рўё
Фойиб бўлган жангоҳда.

* * *

Атроф жим-жит.
Қояларнинг кўксини,
Тиғлар чиридоқ саси.

* * *

О, қанчалар тез оқар,
Май ёмғири тошдирган,
Могамининг дарёси.

* * *

Уч кунлик ой
«Қора қанот» устида
Салқин шабада эсар.

* * *

Сув сизиб чиққан жойда,
Мажнунтоллар эгилиб,
Муз излар ер қаъридан.

* * *

«Қўйилиш дарвозаси»!
Совуқ денгиз ювади,
Қарқаранинг кўксини.

«Қарағайзор» номли жойда

«Қарағайзор»... Муаттар исм!
Қарағайга этишар таъзим,
Ўт-ўланлар куз шамолида.

Санэморининг дубулғаси

О, бунчалар бешафқат тақдир!
Бу шавкатли дубулға энди,
Чирилдоққа этибди насиб!

**Шогирдим билан йўлда хайрлаша
туриб**

Бу ёғига ёлғиз кетарман.
Шабнам ювар соябонимдан
«Биз икковлон» деган ёзувни.

* * *

Оқ қоядан-да оқроқ,
Тоштоғ қиялигидан,
Кўчган бу кузги бўрон

* * *

Ҳовлини супирмоқ истадим,
Кетишдан олдин... Ибодатхона,
Ёнида баргларин тўкар мажнунтол.

Дўстим билан хайрлаша туриб

Айролик сатрларин
Елпигичга ёзмоқчи бўлдим-
Синиб қолди қўлимда, туйқус.

* * *

Енгилгина пўртанадан сўнг,
Қизариб кўринар чиғаноқ аро,
Тўкилган хагининг гулбарги!

**«МАЙМУННИНГ СОМОН ТЎНИ»
НОМЛИ ШЕЪРИЙ ТЎПЛАМИГА
ИЛОВА ҚИЛИНГАН САТР (РЭНКИ)ЛАР**

I

Нафас олиб бўлмас шаҳарда,
Дим ҳаво юрар кезиб.
Ёз кечаси, ойдин тун.
(Бантё)

II

«Иссиқ», «иссиқ»,
«Чидаб бўлмайди» — деган,
Овоз келар ҳар бир эшик ортидан.
(Басё)

III

Далаларда ҳамон авжида,
Шолининг иккинчи ўтоғи.
Бошоқлар донга кирган.
(Басё)

IV

Деҳқон хориб қоқди,
Қоқ балиқнинг чангини.
(Бантё)

V

Ҳайратланиб боқишар,
Бунда кумуш тангага.
Тоғда овлоқ ошхона.
(Басё)

VI

Ярашмабди ўзига сира,
Болакайнинг узун пичоғи.
(Кёрай)

VII

Қоронғида қурбақа,
Қўрқиб, қўққис сакрайди,
Чирмашиқ ўтлар аро.
(Бантё)

VIII

Ўт-ўланлар териб юрган аёлнинг,
Нохос тушиб кетар қўлидан фонус.
(Басё)

IX

Бор дунёни унутди,¹¹
Фунчалари пориллаб,
Олча гулга кирган кун.
(Кёрай)

X

Нечоғ офир қаҳратон қишда,
Олис денгиз бўйида яшаш.
(Бантё)

XI

Қўйиб берсанг туширар паққос,
Бор балиқни қилтиғи билан,
Қурмагур бу озғингина чол.
(Басё)

XII

Дарвозабон эски қўрғонга,
Бўз болани юборди қўйиб.
(Кёрай)

XIII

Тушиб кетди тўсиқ туйқусдан,
Тасодифан тегиниб кетгач,
Тажрибасиз канизак билмай.
(Басё)

XIV

Қандай каромат мўрча,
Яйдоқ далада бўйра.
(Басё)

XV

Шамолларга сочади,
Кузги гуллар уруғин,
Оқшомги совуқ бўрон.
(Кёрай)

XVI

Совуқ қотган руҳоний шошар.
Қайтмоқ учун жомъега тезроқ.
(Бонтё)

XVII

Кезиб юрар жиловдор ғамгин,
Қўлдан қўймай маймуниин сира,
Маъюс боқар кўкда тўлин ой.
(Басё)

XVIII

«Қани эди садақа учун,
Териб олсам бир ҳовуч шоли».
(Кёрай)

XIX

Беш олтига тирик ғўлача,
Кўлмак узра ташлаб қўйилган
Тошган сувдан намиққан дала.
(Бонтё)

XX

Йўловчининг оппоқ пайпоғи,
Беланибди қора балчиққа.
(Басё)

XXI

Навкарлари сурҳо-сур қилиб,
Ҳайдаб келар хўжанинг отин,
Қушдай учар арғумоқ.
(Кёрай)

XXII

Тўкилади суви чайқалиб,
Челагидан шогирд-боланинг.
(Бантё)

XXIII

Уй кутар харидорин.
Дераза, эшикка урилган тамба.
Бироқ эски қудуқ кўзни олгудек.
(Басё)

XXIV

Қизарар ўтлар орасида,
Бир бош пишган қалампир.
(Кёрай)

XXV

Шитирлатиб оҳиста,
Сомондан сандал тўқир,
Ойдин кечада кимдир.
(Бантё)

XXVI

Тўннинг бургасин қоқар,
Ҳовлида ёлғиз бўйдоқ.
(Басё)

XXVII

Каламуши йўқ уйда,
Қаттиқ ёпилди бирдан,
Каламушга қўйилган қопқон.
(Кёрай)

XXVIII

Синиқ сандиқ қопқоғи,
Яроқсиз ҳолга келган.
(Бонтё)

XXIX

Шамол, ёмғирга очиқ,
Кимсасиз қолган кулба,
Омонат бошпанамдир.

XXX

Ёлғиз умрим гултожи,
Сара шеърлар тўплами.
(Кёрай)

XXXI

Шеърни ўқиб кўрди чол,
Хотиралар ларзага солди.
Севган эди дилдан неча бор!
(Бантё)

XXXII

Шоир учун қисмат азалдан,
Қашшоқ бўлиб овлоқда ўлмоқ.
(Басё)

XXXIII

Негалигин ўзи ҳам билмас,
Суюқ хўрда ичганда,
Бўғзига тиқилар кўз ёш.
(Кёрай)

XXXIV

Эгасиз, бўм-бўш уй,
Хувиллаб, ҳайҳотдек кўринар.
(Бонтё)

XXXV

Кафтини қашиганча,
Хаёл сураб қоровул,
Олча гули тагида.
(Басё)

XXXVI

Тарқаб кетолмас туман,
Кўзларин уйқу босган.
(Кёрай)

РАНРАН

Осмон ғуборли, ёмғир томчилар!
Йўқ, мен эмас, ёнимдаги шеригим.
Соябонин очди, туйқусдан.

ГОНСУЙ ИКЭНИСИ

Тинди куз изғирини.
Ундан қолгани фақат,
Олис долғалар саси.

САМПУ

Май ёмғири!
Қурбақа сузиб кирди,
Остона оша уйга.

* * *

Тун бўйи ёққан қор,
Тонгда ёмғирга дўнди.
Баҳормикан гуноҳкор?!

* * *

Болалари инида интиқ
Кутар, парвоз қилар бепарво,
Она тўрғай юксак-юксакда.

МУКАЙ КЁРАЙ

Бу не ҳол бўлди дўстлар?
Олча гулига тикилиб турган,
Кишининг белида узун қиличи.

Синглимнинг Ўлимида

Аттанг менинг қўлимда,
Ҳолсизланиб дамба-дам,
Ёнарқуртим жон берди.

* * *

Кўзларимни олар ялтираб,
Дарахт, тошлар, барчаси.
Ёмғирдан сўнг иссиқ кун.

Тоғ йўлида дўстим билан ажрашялман

Тоғ йўлида силкинар.
Узун-узун ўтлар аро,
Эҳтимолки, қўлларинг.

* * *

Қандай салқин шаббода.
Шаррос қуйган ёмғирда,
Уфқда ботар қуёш.

* * *

Ҳозир, ҳозир, очаман,
Сасландим бироқ, тинмас,
Дарвоза тақиллаши, қорли қоронғи тунда.

Ўтди ёз оқшоми ҳам,
Тизма тоғлар чўққисин,
Тўп-тўп булут чулғаган.

Кетмон уради деҳқон...
Тек қотиб турар гўё,
Қизғалдоқ оташида.

ИССЁ

Бу дунёда неки бор,
Барин кўрди, бироқ оқ гуллар,
Сизга содиқ қолди менинг кўзларим.

РАНСЭЦУ

Кузги ой!
Қарағай суратин чизар,
Кўм-кўк осмонга тунда.

* * *

Олис шимол томонга қараб,
Ҳожиларнинг сафлари узра,
Учиб борар ғозлар тўдаси.

* * *

Ишдан бўшитилди кекса хизматкор,
Айрилиққа чидаша олмай,
Болалар соғинар, уни ичкиб.

* * *

Янги йилнинг биринчи куни,
Чумчуқлар чувоқда тизилиб,
Суҳбатлашар, узоқ берилиб.

* * *

Очилар ғунча кетидан ғунча,
Олхўри гуллар шундай одатда,
Шундай бошланар одатда баҳор.

* * *

Тўлин ой ёғдусида,
Ялтирар кал бошидек,
Денгиз, қир ва далалар.

* * *

Қоқ тунда кўриб қолдим,
Сомон йўли тўсатдан,
Йўлини ўзгартирди.

Видолашув кўшиғи

Учиб ерга тушди япроқ,
Издан эса тушар бошқаси,
Кузнинг совуқ бўрони.

РИЮ

Бўрон увлар томни титратиб,
Эшитилиб турар барибир,
Чирилдоқнинг чириллалари.

ЯСУЙ

Кузги экинларни топтаган
Бўлсангиз ҳам, ёввойи ғозлар,
«Узр» дейилганда кўнгил симиллар!

КЁРОКУ

Тунаб қолган бўлсам-да гарчанд,
Князнинг хобхонасида, нетай?
Совуқ қотиб чиқдим тун бўйи.

* * *

Эшитилиб турар ҳойнаҳой,
Оқ булутлар устида ҳатто,
Бу сўфитўрғайнинг овози.

* * *

Ўрдакнинг қичқириғи,
Қўрғонни қолаб олди.
Тонг ёриша бошлади.

ТАКАРАИ КИКАКУ

Мени тошбўрон қилинг!
Гуллаб турган олчанинг,
Шохин синдириб қўйдим.

* * *

Саҳар чоғи тушимда
Менинг онам келганмиш...
Уни ҳайдаб юборма каккужоним
қичқириб.

* * *

Жала қуяр тинмайин.
Гулларнинг хушбўй атри ҳаммани
маст этгудек,
Фақат бундан бебаҳра халтадаги
қоқ нўхат.

* * *

Гадой кетиб боради!
Ёзда ёпинчиқ унга
Ер-у осмон баробар.

* * *

Баҳорнинг илк қўшиғин
Куйлар булбул новдада,
Оёғидан осилиб.

* * *

Жала қуяр челақлаб.
Беҳаловат ғағиллар,
Катак олдида ўрдак.

* * *

Кузнинг тиниқ оқшоми.
Илгари кўринмасди,
Фудзининг бу тоғлари.

* * *

Гўё арғимчоқ учар,
Бананнинг япроғида,
Миттигина қурбақа.

* * *

Кучли чақин ёлқини!
Бугун Шарқда чақнаса,
Эртага Фарбда...

* * *

Ниначилар ҳорида,
Бетайин рақс тушиб,
Талофатли бу ойда.

* * *

Жала тошқини тинмас.
Безовта ўрдаклар ҳам,
Инига қочиб кирар.

* * *

Вой, тентак булбулчаей!
Бамбук саватин ўйлар,
Соя-салқин ўрмон деб.

* * *

Нима бу? Наҳотки туш?
Ўки мени сўйдими?
Бурганинг чаққан изи.

* * *

Олхўрининг ҳидлари!
Фақирнинг чайласига,
Қараб, кўзинг тўймайди.

* * *

Биринчи қор ёғмоқда!
Кўз-кўз қилсам уни мен
Тақсимчага солганча!

* * *

Чопар менга тутқазди,
Хатдан олдин олчанинг,
Қийғос гуллаган шохин.

* * *

Мен тунги ёнарқуртман.
Тотлидир шувоқ ҳиди,
Оvloқ кулба ёнида.

* * *

Балиқларинг қанчалик чиройли
эканлигин,
Билар эдинг таъмини татиб кўрсанг
сен ўзинг,
Эй, сен кекса балиқчи!

* * *

Ой гирдин туман қоплар.
Япроқлар орасида ялтираб кўринади,
Бойўғли таққан хира кўзойнак!

Басе ўлимнинг ўн йиллигига

Ўн йил ўтди орадан.
Бироқ кеча ўлгандек,
Толлар сояси йиғлар.

* * *

Тонг юдузи!
Олчалар бесаранжом,
Тоғда булут чулғанар.

* * *

Сўйлоқ тишин кўрсатиб,
Маймун хунук қичқирар.
Бош кўтарар тоғ ортидан ой.

* * *

Эдо шаҳрида
Баҳорнинг бир куни ҳам ўтмас,
Қўнғироқлар сотилмай туриб.

* * *

Шариллатиб йиртилар нафис
ипак матолар

Этигой дуконида...
Ниҳоят ёз ҳам келди!

* * *

Уфқда шом ёғдуси.
Шовқин тинган кўчада,
Қанот қоқар капалак.

* * *

Боққа сувни сепайлик,
Жиққа ҳўл бўлмагунча,
Чирилдоқлар, қарғалар.

* * *

Соябоним тагида
Ўз инингдек жон сақла,
Ивиб қолган қалдирғоч.

* * *

Зил табақа дарвоза,
Қулфлоғлиқ турур кўпдан...
Ой сузар- қаҳратон тун.

* * *

Оғир таъна эшитиб,
Бошин эгди қизгина,
Худди оқшом чўккандек.

* * *

Бўрон бир қутириб,
Сўнгра тинди.
Ёз кунида, денгиздек.

ОНИЦУРА

Тоғора тўла сувни,
Энди қаёққа тўкай?
Чор атрофим чирилдоқ.

* * *

Новдада ўргимчак ини,
Домига мени тортгудек.
Ёз иссиғи, дарахтзор.

* * *

Гулламаган дарахтта,
Қараб маҳлиё бўлган,
Одам, оддий одаммас!

* * *

Куз яна қайтиб келди,
Боламни қумсаб, ёлғиз
Ойга илҳақ боқаман.

* * *

Одамлар ўз майитин,
Ипакларга ўрашар,
Тўйиб гулга боқмоқ-чун.

ДЗЁСО

Тоғлар кунгарасига,
Учиб келиб қўнишди,
Гала қуш, чуғирлашиб.

* * *

Тоғлару далалар ҳам,
Қалин қорга қопланди.
Ўвилаб қолди дунё!

* * *

Совуқ қорда оқарар,
Қорданда совуқроқ
Товланади оқ сочим.

* * *

Ёғду сочар кўкда ой,
Будданинг соясига,
Ўзин урар бойўғли!

* * *

Қизилиштон «тўқ-тўқ» қилар,
Тинмай пўк дарахт излаб,
Гуллаган олчазорда.

* * *

Чўкиб кетди япроқ,
Сувнинг чуқур тубига,
Тошларга кўрпа бўлиб.

ИДЗЭН

Куз кечаси қуюқлашмоқда,
Сомон йўли сутдайин тиниқ,
Қоп-қорайган сувли далада.

* * *

Ўроғимда ўрарман,
Қирмизи сув гулларин,
Тўлқинлар чопар тинмай.

* * *

От думида титрар аста,
Баҳорги ўргимчак тўри,
Қоқ туш пайти, емакхонада.

НОДЗАВО БАНТЁ

Ҳилол олис осмонда.
Бу дунёда содиқ дўст,
Фақат сенсан, бўронжон!

* * *

Учаёттан ҳей розлар!
Сиз ҳам сингиб кетдингиз
қоронғулик қаърига
Баҳорнинг оқшомида.

* * *

Қатор-қатор булутлар,
Тўлин ойни ардоқлаб,
Ётоғига етаклар.

* * *

Кузги осмонда булут!
Боши жанубда учар,
Оёғи шошар шимолга.

* * *

Ёзги дарё.
Кўприқдан эмас, отлар,
Сувни кечиб ўтади.

* * *

Киотада «Қуйи шаҳарча»...
Тунда қорлар бағрини,
Тилимлаб ўтди ёмғир.

* * *

Адоғи кўринмайди,
Қорли яланглиқда ястанган
Дарё калавасининг.

* * *

Бу нима шовқин бўлди?
Қаҳқаҳ отиб йиқилди,
Жўяқдаги қўриқчи.

* * *

Кўприк бўйлаб борардим, бирдан
Кўзим тушди: сув ўртасида,
Ўсиб ётар нафармон гуллар!

* * *

«Тўхта» дея айтиб улгурмай,
Ғойиб бўлди товонбалиқчи...
Қор гушиллаб ёғар устимга.

* * *

Навниҳол павлония¹²!
Уч баргидан айрилиб,
Яланғоч бўлиб олар.

КАКЕЙ

Куз бӯрони гувиллар,
Гўё учириб кетгудек,
Янги чиққан ойни ҳам.

Будда ҳайкали

Тунги чақмоқ чақади.
Даланинг бир буржида,
Ёришар Будда юзи.

* * *

Куз бӯрони кучаяр,
Қўрқиб, тинмай қалтирар,
Печакгуллар япроғи.

ХОКУСИ

Ёнғиндан сўнг

Шаҳар ёниб кул бўлди...
Яхшиямки, боғдаги олча,
Тўкиб бўлган гулларин.

КАГАМА СИКО

Сизга ҳавасим келар!
Илоҳий гўзалликнинг тимсолига
айланиб,
Бандидан чирт узилган, эй,
заранг япроқлари!

* * *

О, заранг япроқлари!
Учаётган қушларнинг
Қанотин куйдирасиз!

* * *

Далалар бўшаб қолди-
Лек узоқдан кўринар,
Турналарнинг тожлари!

* * *

Қор гупиллаб ёққан тун.
Элас-элас келади қичқириғи хўрознинг
Қўшни ҳовли томондан.

РОКА

Дайди тўнғиз гажийди,
Бамбукнинг гўр новдасин.
Олис тоғдаги чайла.

ОЦУЮ

Тираноҳнинг охири.
Заранг олтин япроғин,
Йўлларимга сочади.

ТИЁ

Бир кечада чирмовуқ гуллар,
Чирмаб олди қудуқ қовғасин,
Қўшнимдан сув сўрайман энди!

* * *

Қўлимдаги қармоқнинг учи,
Сал бўлмаса тегиб кетарди,
Тўлин ойга, ёзнинг кечаси!

* * *

Дарё тўлқинида, ниначи
Тинмай тутмоқчи бўлар,
Ўзининг соясини.

Кичкина ўғлимнинг ўлимига

Ниначи тутонғичим.
Борса-келмас юртида
Ҳолинг не кечди экан?

* * *

Тўлин ой кўкда порлар,
Ҳатто қушлар ўз инин,
Ёпмай, очиқ қолдирган.

Шеър ёза туриб

Тун бўйи такрорладим,
«Каккужоним, каккужон!»
Тонг оттанин сезмадим.

* * *

Қичқирғи келса-да, бироқ,
Тонги қорда кўзга ташланмас,
Қарқаралар қордайн оппоқ.

* * *

Тушингга нелар кирди,
Нечун қанот силкидинг,
Ухлаётган капалак?

* * *

Зеркиб қолмайсан ҳеч,
Ғадоённинг кулбасида
То тонгача куйлар чирилдоқ!

Ўлган ўғлимни эслаб

Энди тешиб қочмайди ҳеч ким,
Деразамнинг қоғозин, бироқ,
Уйим буткул музлаб қолгандай.

* * *

Унутиб қўйибман-ку,
Лабимдаги бўёқни.
Тип-тиниқ булоқ суви.

* * *

Баҳорда гуллаган олхўри, ажаб,
Ҳадея этар қийғос гуллар ифорин,
Новдасин синдириб қўйган кимсага!

НОМАЪЛУМ МУАЛЛИФ

Қатл олдиган

Сен куйлаган қўшиқнинг,
Давомини, каккужон,
У дунёда тингларман.

РѢТА

Ёнарқуртлар қайдасиз?
Одамлар таъқибидан,
Бешиб ойга бекинган.

* * *

Кузги тўлин ой!
О, қани эди қайта туғилсам,
Тоғда қарағай бўлиб.

ТАЙГИ

Ҳалинчак баланд учар,
Гўё кўқдан ёғилар,
Илоҳий бир мурувват.

* * *

Булбул қандай куйларкан,
Парво қилмай қафаснинг,
Темир панжарасига.

* * *

Арилар газаб билан,
Йўловчини қувлагач-
Гуллар бағрига шошар.

ТАЙРО

Тоғдаги муздай чашма
Тубида ялтираб кўзни олади,
Йўловчи чўнтагидан тушиб
қолган тангалар.

ФУХАКУ

Оёғим чайқай қандай?
Лойқа қилиб бўларми,
Шундайин шаффоф сувни!

БУСОН

Илон суратли варрак³.
Кўқда, кеча бошқаси,
Учган шундай юксақда.

Тоғдаги эски қўноқ.
Ўчоқда ўт милтилар,
Баҳорнинг илк совуғи.

Меҳмонларнинг қўноғи.
Ўсма ҳиди анқийди,
Оқ олхўри гулаган.

Болгани урар-урмас,
Қотиб қолдим... хушбўй ҳид
Қоплади қиш ўрмонин.

Қайғули бўй таратар,
Ажин тушган қўлларда,
Ҳатто олхўри гули!

Кўклам ёмғири тинмас.
Цунанинг ҳўл енгида,
Порлар фонус ёғдуси.

* * *

Булбул куйлайди боғда.
Катта очиб ўзининг
Жажжигина тумшуфин.

* * *

Яйдоқ далада сўқмоқ.
Толларнинг япроғидан,
Шом зулмати бошланар.

* * *

Булутларга асир ой,
Лойқалар кўлни бақа.
Қайда осмон? Қайда кўл?

* * *

Ой лангари Фарб томон
Оғган. Гуллар сояси,
Эса Шарққа талпинар.

* * *

Ўтар баҳор кунлари...
Яшаяпман мен эса,
Ўттан куним соғиниб.

Олис қишлоқда

Ит ҳурар қаттиқ-қаттиқ,
Ўткинчи савдогарга.
Шафтоли гулга кирган.

* * *

Қоқ тунда қалди роғочнинг
 безовта қичқириғи,
Илонни ўриб ҳайдар,
Кулбадаги одамлар.

* * *

Олтин қасрдан чиққан,
Қалди роғоч учиб келар
Қора қанотин қоқиб.

* * *

Деҳқон кетмон чопмоқда
Боғ орти, бутхонадан,
Қўнғироқ саси келар.

* * *

Субҳда сайрар тўрғай,
Белдан қиличин олиб,
Қараб турар самурай.

* * *

Учиб кетар ғозлар галаси.
Ҳар бир шолিপояда энди,
Туман қоплар тўлин ой аксин.

* * *

Баҳор ёмғири қуяр,
Йўл-йўлакай дардлашар
Соябон ва ёмғирпўш.¹⁴

* * *

Учқунлади чақмоқтош. 15
Бирдан қудуқ тубида,
Қурбақа қурилади.

* * *

Ёшгина акобирга
Айланиб қолди тулки.
Бу баҳор оқшомида.

Қўғирчоқлар байрамида

Пучуқбурун қўғирчоқ,
Ёшлиқда онанг сенинг,
Бурнингдан тортмабди-да!

* * *

Қутидан чиқди мана...
Қандай унугай сизни,
Бир жуфт байрам қурчоғи.

* * *

Баҳор чоғи кун бўйи,
Аллалайди тўлқинлар,
Чайқалганча, денгизни.

* * *

Денгиз сарҳадларида,
Баҳор қуёши порлар.
Тоғларда олча гуллар.

* * *

Ёсинода ўғри йўқ.
Гуллаган олча шохин,
Ўғирлаб кетмас ҳеч ким.

* * *

Баҳор кунлари ўтди,
Олисдаги булбуллар,
Сайроғига маст бўлиб.

* * *

Баҳор ўтиб боради.
Бироқ ҳамон тўкилмас,
Кечиккан олча гули.

* * *

Улкан, оғир қўнғироқ.
Бир четида хотиржам,
Ором олар капалак.

* * *

Баҳор ҳам ўтди, кетди.
Энди оғир туюлар,
Қўлимдаги уд сози.

* * *

Атроф тўла қоқигул.
Ғарбга қуёш ботмоқда,
Бош кўтарар Шарқдан ой!

* * *

Бир тутамдир ёз туни,
Капалак қанотида,
Ялтирар тонгги шабнам.

* * *

Қоқиўтлар гуллаган.
Бугун китлар кўринмас,
Қораяр олис денгиз.

* * *

Май ёмғири тинмайди.
Улкан дарё бўйида,
Бир жуфт фақир, паст кулба.

* * *

Шиддатли тўлқин ювар,
Кўкқарқара болдирин.
Оқшом шамоли эсар.

* * *

Баҳорги тошқин пайти,
Даҳшатли тус олади,
Исмсиз бу дарё!

* * *

Пойтахт Хэйан осмонин,
Кўксини тешиб ўтди,
Каккунинг акс садоси.

* * *

Хув, тоғлар чўққисида,
Оқарган улкан қаср,
Пойин ўпар япроқлар.

* * *

Қиличида чошиб илонни,
Ботир кетиб борар далада.
Дуркун барглар бошига соя.

* * *

Қояга чиқиб бордим,
Дилда қайғу, ўй билан.
Унда наъматак гуллар.

* * *

Фақат Фудзи чўққисин,
Забт эта олмас буткул,
Дуркун яшил япроқлар.

* * *

Ҳар икки ён томондан,
Сабза япроқлар аро,
Шаршара саси келар.

* * *

Тонг ёришар, балиқлар,
Қорақушдан қутулиб,
Саёз сувда ўйноқлар.

* * *

Роҳатдир оёқяланг,
Кечсанг ёз жилғасини,
Сандални қўлга олиб.

* * *

Тоштарош тош тарашлар,
Алангали учқунлар,
Оқиб борар жилғада.

* * *

Бир ёки икки япроқ,
Устма-уст келиб тушди...
Саллагуллар тўкилар.

* * *

Йўл юрсам ҳам мўл юриб,
Дам олиб, яна ёзнинг
Яйловларин кечурман.

* * *

Эҳ, аттанг, мен кирмаган,
Бутхонада, вожаб,
Саллагуллар гуллабди.

* * *

Бир тутамсан, ёз туни!
Пуфакчалар оқмоқда,
Қамишларни оралаб.

* * *

Беллашмоққа ўтлоқда, икки
Монах-қароқчи, борар кўздан
Олислаб, ёз ўтига кўмилиб.

* * *

«Хонбалиқ сизга совға»
Қоқ тунда дарвозамни,
Тақиллатар балиқчи.

Кичкина ёзги дарё бўйида

Хонбалиқлар сузади,
Пастга қараб, тоғ сари
Интилар қир-адирлар.

Княз Эмма ҳайкали қошида

Лаб-лунжи алвон-алвон,
Княз Эмманинг. Худди,
Гулни қон туфлагудек

* * *

Икки киши бирданга
Ҳовучига сув олса,
Лойқанар бу жилға.

* * *

Туннинг салқин шамоли!
Ўз соям босиб олдим,
Саёз жилға сувида.

* * *

Зилзиладан титрар,
Монах меҳроби тинмай,
Ёзги ўтлоқда ҳордиқ.

* * *

Салқин шабада эсар.
Оқшом қўйнига сингар,
Қўнғироқнинг жаранги.

* * *

Қишлоқда эски қудуқ,
Тубида сув чайқалар.
Балиқ сапчир чивинга.

* * *

Шаррос ёмғир қуяди,
Ўтлардан паноҳ излар,
Қарғаларнинг галаси.

* * *

Пашшахонамга кирган,
Ёнарқурт бўлди озод...
Кўнгил ёришди бирдан.

* * *

Йўл четида қаровсиз,
Нилфиялар гуллади.
Тунги ёмғир остида.

* * *

Олхўри довуччасин,
Тишлаб кўриб, қаламқош,
Қошларини чимирди.

* * *

Чивинларнинг товуши,
Таралар, учқат гули,
Баргларини тўқаркан.

* * *

Итлар ҳуриб қолдилар.
Овлоқ йўлда йўловчи,
Бон сайлига ошиқар.

* * *

Ҳадемай ой ҳам ботар.
Чарчоқ билмай бешовлон,
Ўтлоқда ўйнар ҳамон.

* * *

«Ютқазиб қўйдим, нечун?»,
Алаҳсирар тун бўйи,
Мағлуб полвон, толиқиб.

* * *

Сутдек ёруғ тўлин ой!
Мен-ла тўқнашган сўқир,
Қаҳ-қаҳа отиб кулар!

* * *

Исириқ бўй таратар,
Маҳлиё унга, нечоғ,
Кар ва соқов қизалоқ.

* * *

Қароқчилар бошлиғи.
Ҳатто у ҳам бу тунда,
Ой ҳақда қўшиқ битар.

* * *

Порлаб турар кўқда ой!
Фақирлар кўчасида,
Тентирарман бир ўзим.

* * *

Шомда чироқ ёқилди...
Сап-сарик хризантема,
Бирдан рангин йўқотди.

* * *

Эй, гулларнинг ошиғи!
Сезмай қолдинг ўзинг ҳам,
Гулларга қул бўлганинг.

* * *

Кузги шудринг тушди.
Зиркнинг тиконларида,
Осилиб турар томчи.

* * *

Учинчи бор бу оқшом,
Ис учун чироқ ёқдим.
Томчилар ундан шабнам.

Сайгё куйлаган жилға буйида

Толлар барги тўкилган,
Қуриб қолган жилға ҳам.
Зор қақшаб ётар тошлар...

Б:

* * *

У томон, бу томондан,
Кир ўқлов саси келар,
Гир атроф, тўрт томондан.

* * *

Куз шамоли увиллар!
Қўшиқ куйлар кулбада,
Ўтинчи, балиқчилар.

Б:

* * *

Ғарбдан шамол туради,
Қуюн бўлиб, Шарқ томон,
Хазонларни қувади.

Б:

* * *

Дўстим келиб қоларми?
Узоқда қадам товуши.
Шитирлайди хазонлар!

* * *

Қўрқиб кетган ўғри,
Том оша қочиб борар...
Қаҳратон тун совуғи!

* * *

Қандайин гамгин фасл!
Қармоқ ипини тортар, 16
Тирамоҳнинг шамоли.

* * *

Севги ўртар чол қалбин,
«Унутарман» деб ўйлар.
Куз ёмғири тинмайди.

* * *

«Бўрон башланди» — дея,
Огоҳ этти хатардан,
Йўлим тўсган қароқчи.

* * *

Майда тошни учириб,
Кузнинг шамоли, чалар
Бутхона қўнғироғин.

* * *

Жилдираб сув оқади,
Дарахт томирларидан.
Куз ёмғири изиллар.

* * *

Куз бўрони увиллар.
Қоқилиб кетди, туйқус,
От изига қайтганда.

* * *

Қовжираб қолган кузги
Ўтлоқ. Отим думига,
Илашар чақағумлар. 17

* * *

Бир парча ой, охири,
Эриб битди бутунлай,
Ойсиз тун бунча совуқ.

* * *

Куз. Совуқдан титрайман.
Бироқ эрта, эҳтимол,
Бу шомнинг қадри ўтар.

* * *

Арра овози келар...
О, қашшоқлик, қурисин,
Қаҳратон қишнинг туни.

* * *

Пўстлоқ-белгини ғажир,
Жажжи олмахон тинмай.
Қишки яйдоқ далада.

* * *

Икки қишлоққа фақат,
Битта ижара дўкон.
Қишки қуюқ дарахтзор.

* * *

Гупиллаб қор ёғмоқда!
Кент қопқаси ёпилар,
Ҳадемай, шом қорайгач.

* * *

Қишки дарахтзор узра,
Ой нур сочар, унутдим.
Унга қараб, бор қайғум.

* * *

Эски кўлда жуфт ўрдак!
Сассиққўзан-чи боқар,
Қамишлар орасидан.

* * *

Қайғули шом қуйилар,
Ғойиб бўлгач, қуёш ҳам,
Яйдоқ қирлар ортига.

Хасталик тўшагига

Оппоқ гуллар ёғилар...
Энди ҳар кун шундайин,
Тонгни қарши оламан.

* * *

Саллагулни узиб олиб,
Турибман, гўё беҳуш.
Саротоннинг оқшоми.

КҒТАЙ

Япроқни қувиб учар япроқлар,
Хазонрез, ёмғир ҳам
Қамчилар бир-бирин аямай.

КИТО

Йўлда дуч келди чопар,
Баҳор шамоли ўйнар,
Эрмаклар очик хатни.

* * *

Булулар оралаб борасан,
Тоғ сўқмоғи, намоён бўлар,
Ёмғир аро гуллаган олча.

* * *

Чақмоқ чақиб, қуяди жала,
Ҳолсиз, чанқаб йиқилган отга
Жон киргандек бўлади бирдан.

ГЭККЁ

Куйиб, кулга айланган далалар этагида
Чўзилиб ётар ҳолсиз,
Қуриб қолган дарё узани.

ХЯКУТИ

Қишлоғимиз оралаб,
Туман аро кетишар олиб,
Мен сотган сигирни.

КОБАЯСИ ИССА

Қирғовул қичқириги!
Бошқа эмас, у гўё
Илк юлдузни кашф қилган.

* * *

Қорлар эрий бошлади.
Қувончидан ёришди,
Ҳатто юлдуз чехраси.

* * *

Ўртада бегона йўқ,
Ҳаммамиз қон-қариндош,
Олча гули остида.

* * *

Қарагин булбул ўша
Куйини куйлар ҳатто,
Яратганинг олдида.

* * *

Олчанинг қийғос гули.
Отидан туширибди
Ҳатто мағрур князни.

* * *

Кўкдаги ёввойи роз,
Менга айт, саёҳатинг
Бошлагансан қай ёшдан?

* * *

Яна баҳор қайтиб кел,
Ўз уйингни унутма,
Эй, йўловчи қалдирғоч!

* * *

Шу он-кеча оқшомдек,
Бу омонат кулбалар,
Туманларга дўланар.

* * *

Эй, чирилдоқ йиғлама,
Айрилиқдан ўртанар,
Ҳатто кўкда юлдуз ҳам.

* * *

Қорлар эрий бошлади.
Бутун қишлоқни тутар,
Болаларнинг шовқини.

* * *

Майсаларни топтама.
Ёнарқуртлар ял ёниб,
Кеча тунда ёритган.

* * *

Кўприк тагида ухлар,
Қорли тунга бурканиб,
Уйи йўқ болакайлар.

* * *

Оҳиста ой ҳам чиқди.
Байрамга ташриф қилди,
Атиргулнинг гунчаси.

* * *

Каккугинам, мунисим!
Синглим бўлганинг, аниқ
Олдинги ҳаётингда.

* * *

Дарахт - кесилиб борар.
Қушлар эса бепарво,
Уя қураб эринмай.

* * *

Ёнбошладим сояга.
Тоғ жилғаси тортмоқда,
Тегирмонда шолимни.

Кичик ўғлим ўлимига

Гарчанд умримиз мисоли шабнам,
Шабнамнинг бир томчиси гарчанд,
Ҳар ҳолда, у бизнинг умримиз!

* * *

Қафасдаги банди қуш,
Мунг билан кузатади,
Капалак парвозини!

* * *

Олхўрининг гулига,
Ойнинг шуъласи тушиб:
«Шуни ўғирлагин», — дер.

* * *

Анғизда ёввойи ғозлар галаси.
Қишлоқ одамларини,
Санаб бўлмас бугун ҳам.

* * *

Уришиб қолманг йўлда,
Иноқ бўлинг бир-бирингизга,
Ҳой, учиб ўтган қушлар.

* * *

Қани эди куз изғирини,
Олиб келган хазонлар,
Ўчоққа ўтин бўлса.

* * *

Тўлин ой!
Менга айтинг болалар,
Унга ким эга бўлар?

* * *

Олдиндан билар эдим,
Заҳарлаб ўлдиргувчи,
Замбурғ гўзаллигин.

* * *

Бир зумда учиб кетди,
Қанот чиқариб пуллар,
Йил охирлаб қолганда.

* * *

Хурмонинг бу уруғи,
Неча кун энди экан,
Дўнглиқдан пастга томон?

Сотогахамада

Эй, Япониянинг ёввойи ғозлари!
Билиб қўйинг, энди сиз,
Бежавотир ухлайсиз.

* * *

Олучанинг гуллари,
Гўёки кўқдан тушди,
Мисли фаришта каби.

* * *

Мени деб бонг урар кечки қўнғироқ,
Биламан, бироқ мен хилватда,
Турибман симириб совуқ ҳавони.

* * *

Ай пашшани ўлдирманг!
Қўллари қалтираган,
Оёқлари титраган.

* * *

Эринибгина силкиниб,
Буғу ҳайдаб капалакни,
Яна мудрай бошлар.

* * *

Судралавер шиллиққурт.
Фудзи қиялигидан
Энг банланд чўққи томон.

* * *

Ташландиқ чакалакда,
Туғилган бу капалак,
Бунча нафис, чиройли.

*Камакурадаги катта Будда ҳайкали
олдида*

Осмон баробар Будда.
Бурнининг ковагидан,
Қалдирғоч учиб чиқар.

* * *

Келди-ю, йитди шудринг.
Бизнинг иркит ҳаётда,
Ҳеч иши қолмагандек.

* * *

Қандайлигин билмайман
бу ернинг одамлари.
Лек полиз қўриқчиси.
Барчаси қинғир-қийшиқ.

Қурбақалар жангини кузатаман

Эй, ориқ қурбақа,
Сира бўш келма!
Исса сен томон.

* * *

Қайғулидир дунё.
Олча гуллаётган
Чоғда ҳам ҳатто.

* * *

Сўнани ҳайдаманг, у
Учиб келган узоқдан
Гулдан хабар олгани.

* * *

Эй, чумоли сўқмоғи!
Қаёқлардан келасан,
Булутлар ортиданми?

* * *

Қоқ тушда сояда салқинлаб,
Чин кўнгилдан ҳис қилдим,
Далада юрганлар ҳолини.

РЁКАН

Шамол олиб келар,
Уюм-уюм хазонлар,
Ўчоққа ўт ёқсин деб.

* * *

Шилиб кетди ўғри, уйда неки бор бўлса
Фақат сени қолдириб,
Деразамдан боққан ой.

* * *

Менинг шеърим шеър эмаслигин,
Англаб етсанг, шеърият ҳақда
Гурунглашсак бўлар сен билан.

* * *

Жон бермоқда чирилдоқ!
Бироқ унинг овози,
Жаранглар жуда қаттиқ.

* * *

Бунчалар тез, бунча тез,
Ёзни кетар оқизиб,
Магомнинг дарёси!

* * *

Кемадаги кўпчилик,
Палубадан жой олди.
Ёзнинг ойдин кечаси.

* * *

Сага қабристони.
Сулувларнинг қабрини,
Ёз ўтлари қошламиш.

* * *

Қишки тоғларни,
Ошиб ўтсам-да ҳамон
Бўрилардан дарак йўқ.

* * *

Дуркун-дуркун япроқлар!
Эх, уч мингдан ошиқ жангчи,
Турар бунда яшриниб.

* * *

Учиб кетди синчалак.
Охирлаб қолди мана,
Яна бир баҳор куни.

* * *

Ёзги таътилда.
Учратасан ҳар қадамингда,
Қадрдон чехраларни.

* * *

Кекса кампир сочидек,
Оқармишдир қамишзор.
Каккуларнинг товуши.

* * *

Илк баҳор куни.
Тиззасида ётар булутлар,
Катта Будданинг.

* * *

Қўлимда олхўри гули,
Табриклайман барчани,
Янги йил-баҳор билан.

* * *

Қоқ туш.
Булутларга тўш уриб,
Сайрайди кўқда тўрғай!

* * *

Жазирама иссиқда,
Муздайин совуқ тошни,
Аста олдим қўлимга.

* * *

Саратоннинг иссиғи.
Ҳолсизман, ҳаёлимга
Келар чақин овози.

* * *

Навбахор кечасида,
Кимдир сибизга чалиб,
Ўтиб кетди ёнимдан.

* * *

Шаффоф булоқ.
Кўктарғоқдан чўчиб,
Балиқлар сув тубига қочар.

* * *

Қорлар эриб кетди,
Катта Будданинг
Фақат бир томонидан.

* * *

Дарвоза олди салқин.
Юлдузларни бир бошдан,
Санар нотаниш кимса.

* * *

Кузги ибодатхона.
Сурат чизаётиб, туйқус,
Роҳиб жон таслим қилди.

* * *

Қандай қайғули!
Капалак турар осилиб,
Ўргимчакнинг тўрида.

* * *

Қайрилиб қарагунча,
Туманга сингиб кетди,
Ёнимдан ўтган одам.

* * *

Чиқиб келди туман ичидан,
Этган каби ўзин намоён,
Улкан денгиз кўпириб, тошиб.

* * *

Денгиз сокин.
Қалдирғоч унга қараб
Шиддат билан учмоқда.

* * *

Унутилган тувақда,
Гул униб чиқди ноҳос.
Илк баҳорнинг кунлари.

* * *

Эрта тонгдан менга,
Ҳадя этишди:
Бу сайл, бу баҳорни.

* * *

Эҳ, қанчалар қийналдим,
Осолмай бу чироқни,
Олчанинг новдасига,

* * *

Оҳ, нақадар қайғули,
Чопогон ортда қолди,
Пойга чоғи, ҳаммадан.

* * *

Кетаётиб унутма,
Ўзинг-ла олиб кетгин,
Бечора, маюс кузни.

* * *

Сомон йўли.
Душман қароргоҳи,
Кўриниб турар пастда.

* * *

Ўғрини тутишиб,
Тўсинга боғлашдилар,
Қоронғи совуқ тунда.

* * *

Кузги оқшом.
Нариги қирғоқда
Қулоғи кар, паромчи.

* * *

Қайиқда, кўприк устида,
Кир торда, ҳамма ерда,
Тинмай ойга боқишар.

* * *

Ёз чилласи кечаси.
Беданалар ухлолмас,
Тўрқовоқда ҳам ҳатто.

* * *

Узун кун.
Мириқиб суҳбат қулар,
Қайиқ, қирғоқ ўзаро.

* * *

Суратин чизгунимча,
Сўлиб қолди бутунлай,
Ипомея гуллари.

* * *

Шаҳарга келган деҳқон.
Маҳлиё бўлиб қолгач, олча гулини кўриб,
Уни тунаб кетишди.

* * *

Чирилдоқлар чириллар.
Бироқ, кекса отамнинг,
Қулоқлари эшитмас.

* * *

Кутилмаган жала!
Зоғорабалиқ бошида,
Томчилар такир-тукир.

ИЗОҲЛАР

Қадимий анъанага кўра Басё ва унинг хоккуда ижод қилган шогирдлари ўзларининг шеърларига қисқача насрий-лирик кириш сўзи ёзишган. Бу эса ўқувчида шoirнинг ҳолати, шеър яратилган жой ва табиат ҳодисаси ҳақида тассаввур уйғотиб, хоккунинг маъносини янада теранроқ тушунишга ёрдам беради.

Хацусэ тоғи — (Ямото вилояти: Ҳозирги Сакураитининг яқинидаги Нара маъмурий ҳудуди) ўзининг олчалари билан машҳур. Бу тоғда меҳр-саховат илоҳи Канон шарафига (VII асрда) қурилган машҳур будда ибодатхонаси ҳам бор. Бу тоғ ва ибодатхона ишонувчилар тасаввурда илоҳнинг ўзига тенглаштирилган. Олча гуллаган пайтида бу ерга кўплаб зиёратчилар ташриф буюришган. Канонга ибодат қилишиб, тоғнинг гўзаллигидан баҳраманд бўлишган. Басёгача бўлган қадимги шоирлар ҳам Ҳацусэдаги гуллаган олчага бағишлаб кўплаб шеърлар битишган.

Саё-но-Накаяма (Сая-но-Накаяма) — Ҳозирги Сидзуока ҳудудидаги тоғлар. Улуф япон шоири Сайгё (1118-1190) бу тоғни кўп кезган ва унга бағишлаб кўплаб шеърлар битган:

*Ким ҳам ўйлабди дейсиз,
Қариган чоғимда ҳам
Бу тоғдан ошаман деб.
Сая-но Накаяма -
Ҳаётимнинг чўққиси.*

Басё Сайгёни ўзига устоз деб билган ва унга бағишлаб кўплаб шеърлар ёзган.

Еллиғичда шаҳарга олиб келардим сени — Қадимда еллиғичда совға олиб келиш Японияда одат бўлган.

Ри — 3, 927 км тенг бўлган узунлик ўлчови.

Янги йил тонги — Ой тақвимида кўра янги йил баҳорнинг бошланиши ҳисобланган. Бу ҳисоб ўзгарувчан бўлиб одатда январнинг охири февралнинг бошларига тўғри келган. Ушбу байрамда дарвоза олдига қарағай дарахтини безатиб қўйиш анъана бўлган. Басё мазкур сатрларни битганда у ўттиз ёшга тўлганди.

Елда силкинмас ковул — Басё ўзидан олдинги шоирлардан олган образлардан бири: шамолда силкиниб турган ковул худди кимнидир ўзига чорлаётгандай туюлган.

Сурагдаги ёзув — Мукутэ гуллари (Сурия атиргули).

Ушласанг... Иссиз эриб кетади — нафис гулхайрилар шоирга худди қўлга ушласа эриб кетадиган музга ўхшаш туюлган.

Тоғ гуллари — Оч сарғиш рангли, қоқи (сурепка)га ўхшаш гул.

Узоқ У салтанатида — У Хитойнинг қадимга уч давлатидан бири. Басё қишда ўзини худди У салтанатини кезиб юргандек ҳис этган.

Қария Ду Фу — (712-770) Тан даврида қалам тебратган хитойлик машҳур шоир. Унинг ҳаёти жуда фожеали кечган: у юртини қўмсаб ҳижратда юраркан совуқ, оч наҳор кунларни бошдан кечирган. Басё ўз хоккусининг сўнгида Ду Фунинг сатрларидан фойдаланган.

«Ҳатто қундуз ичолмас насибидан ортиғин» — Басё хитой файласуфи Чжу-

ан-Цзунинг: «Бир силтанган қилич ҳатто сокин ўрмонда ҳам новдадаги фақат бир иннигина буза олади. Қундуз ҳатто улкан дарёда ҳам керагидан ортиқ сувни ичолмас», яъни ҳар ким қисматидан ортиғига эгалик қилолмас деган сўзларига ишора қилмоқда. Басё бу сўзларни киноявий тарзда қабул қилади.

Шогирдга жавоб — Бу хокку:

Мен тунги ёнарқуртман.

Тотлидир шувоқ ҳиди,

Овлоқдаги кулбамда.

сатрларини ёзган Кикакуга ўзига хос жавоб тарзда ёзилган. Ушбу шеърида Кикаку «Ҳар кимники ўзига, ой кўринар кўзига» мақолига ишора қилиб, бетақрорлик шоирларга хослигини таъкидлаган.

Тобига етмаган шаробим оплоқ — Шоир бу ўринда энг арзон ароқ (саке) ни назарда тутмоқда.

Квано Сёха кулбасида — Квано Сёха чой маросимининг устаси бўлган. Чой маросими ўтказилишидан бош мақсад, инсонга «дунё ташвишларини» унитиб, табиат гўзаллигидан баҳра олишга кўмаклашишдан иборат.

У ҳам дам олган бунда шу сояда ўтириб! — Басё бу ерда шоир Сайгёни назарда тутмоқда.

Қўнғироқнинг товуши чалинар элас-элас... Узноданмикан ёки Асакусадан бу сас? — Узно ва Асакуса Эдо шаҳрига қарашли туманлар. Олча гуллаганда ҳаво ўзгариб, ҳатто қўнғироқлар саси ҳам тиниқ эшитилмай, бу овознинг қайдан келаётганини билиш қийин бўлади.

Май ёмғири тинмайди — Японияда

Май (Қадимий ой тақвимининг бешинчи ойи) ёмғир ойи (самидарэ) ҳисобланади.

Четан девор оққа бўялган (онасидан айрилиб қолган дўстимга) — Оқ ранг Японияда мотамни билдиради.

Ўтди Бон байрами ҳам — Бон (Урабон) руҳига бағишлаб ўтказиладиган Бунда байрами ой тақвимида кўра еттинчи ойнинг ўртасида ўтказилади. Қишлоқларда оқшомлари фонуслар ёқилиб, сайллар, қувноқ ўйин-кулгулар уюштирилади ва ўлганларнинг руҳига қурбонликлар қилиниб, ис чиқарилади.

Ирагодзаки қояси (бурни) — Ҳозирги Айти ҳудудига қарашли Ацуми ярим оролининг жанубий қисми. Бу жойдаги қирғийларнинг кузда жанубга учиб ўтишини куйлаш қадим япон шеърлятида анъанага айланган. Бундан ташқари Басёнинг дўсти — Тококу шу ерга сургун қилинган.

Сэта дарёси устидаги кўприк — 356 метр узунликдаги бу кўприк дарё ва Бива кўлини бир-бирига боғлаб туради.

Сэта дарёси устида ёнарқуртларни овлай туриб — Дарё устида туриб ёнарқуртларни тутиш — Японияда ёзги энг севимли машғулотлардан бири ҳисобланади. Шоир дарё устида турганча узоқдаги тоғ олчани кўз олдига келтиради. Унинг атрофида парвонадек учаётган ёнарқуртлар эса гўё тоғ олчасининг расмини чизгандек тассурот уйғотади. Шу тахлит тоғ олчаси шоир хотирасида қайта жонлангандек бўлади.

Тунда аланга кўтарган ғаввослар балиқчилар қайиғида сўзиб бораётганини кузата туриб — Тундаги балиқ ови махсус ғаввослар ёрдамида аланга ёқилган

ҳолатда амалга оширилади. Ғаввослар (Одатда бир қайиқда улар ўн икки киши бўлишади) узун бўйинтириқни бўйниларига боғлашиб, сув тагига шўнғишади-да, бўйинтриқнинг бир учини тутиб турган хўжайинига балиқ тутиб беришади. Балиқхўр қушлар балиқни чўқиб қочмаслиги учун уларга махсус кийим кийгизилади. Ов тутагандан кейин эса ғаввослар бу кийимларни ечиб, ўзларининг арзимаган улушига эгаллик қилишади.

«Ташландиқ кампир» (Обасутэ) тоғида — Ой тўлган пайтда бу ерда жуда гўзал манзара намоён бўлади. Бу тоғнинг номи қадим афсона билан боғлиқ. Афсонага кўра бир киши хотинининг бўҳтонларига ишониб, худди онасидек бўлиб қолган, уни болаликдан катта қилган ўзининг кекса холасини олис тоғга олиб келиб, ўша ерга бир ўзини ташлаб кетади. — Бироқ тоғ узра кўтарилган тўлин ойга кўзи тушгач, у қилган ишларига пушоймон бўлиб, холасини қайтариб уйига олиб кетмоқчи бўлади.

Кисо тоғи — Ҳозирги Нагано ҳудудига қарашли маъмурий ҳудуд. Қадимда бу ердан ўтган йўл Япония учун муҳим аҳмиятга эга бўлиб, у мамлакат ичкарисини шимолий вилоятлар билан боғлаб турган.

Император Нинтоку (290-399) — Афсонавий «сахий ҳукмдор». VII асрга таалуқли қадимий «Манъёсю» шеърини тўпламига киритилган кўплаб шеърлар унга бағишланган. Бу шеърларда у янги йил муносабати билан ўтказиладиган байрамда мамлакатадаги ҳар бир хонодон мўрисидан урлаётган тутинни кўриб, беҳад қувон-

гани баён этилган. Басё эса шеърида ана шу ҳукмдорни ибрат қилиб, ўз даврининг ҳукмдорларига киноя қилган.

Дўстимга — Аслиятда куз рамзи ҳисобланган павлони япроғига дейилган.

«Аёл латофати» — Доривор ҳисобланган кузги гуллардан бири.

Гуноҳлардан покланиш кун — Дарё сувида ювиниб, гуноҳлардан покланиш анъанаси қадимий одат бўлиб, у ой тақвимида кўра олтинчи ойда, яъни айни ёз палласида ўтказилган.

Оғу чулғаган тоғда — Тотиги ҳудудидаги тоғлардан бирида ер тагидан ўт-ўланларга қирон келтирадиган заҳарли газ чиқиб туради. Афсонага кўра бу тоғ қачонлардир ўлган тулкини ўз бағрига олган экан. Бу тоғ яқинидаги тошлардан бирига Басёнинг бошқа бир хоккуси ҳам битиб қўйилган:

*Ҳатто кўкда булутлар,
Сендан кўрқиб, юксакдан
Ошиб ўтар, эй, қоя!*

Сиракава кўрғони — Хонсю кўлининг шимоли-шарқида жойлашган бўлиб, қадим даврда ҳам шимол дарвозаси ҳисобланган. Шоир Ноин -Хоси унга ўзининг машҳур танкасини бағишлаган.

«Икки юлдуз учрашуви» байрами (Японча: Танабата). Қадим афсонага кўра Ой тақвимининг еттинчи ойнинг еттинчи кунда зағизғонлар икки севишган юлдуз — Чўпон ва Тикувчини учраштириш учун Сомон йўли орқали кўприк ўрнатишган.

Мусаси кенглиги — Кичкина Япония учун жуда улкан кенглик ҳисобланади. Унда Эдо (Токио) шаҳри жойлашган.

Бонит сотувчиси келар — Бу ерда янги мавсумдаги илк бонит (Япончасига кацую, йўл-йўл балиқ) назарда тутилган бўлиб у жуда қадрли ва қимматбаҳо ҳисобланган.

Тўда ичига қашшоқ — байрамга қашшоқ кийимида ташриф буюрган кимса шоирга жуда сирли туюлган.

Нио (Бива) кўли — Япониядаги энг катта ва гўзал кўллардан бири.

Тўрғай сайрар — Унинг сайраши най навосига ўхшаб кетади. Тустовуқ қичқирғи эса барабанга уйғун бўлиб, ўзига хос оркестрни ташкил этади.

Микаса товлари — Нара шаҳрида жойлашган бўлиб, акс-садо бериб тургани учун, гўё ҳар бир йўловчининг товушига жавоб бергандек туюлади.

Қизил олчалар гуллар — Юқора табақадаги аёллар бегона нигоҳлардан турли йўллар билан ихота қилинган.

Ёлғиз чигиртка — Чигиртканинг орқасидаги чизгилар қисқичбақага ўхшаб кетади. Шунинг учун майда қичқичбақа ва чигирткаларни фарқлаш анчайин мушкул.

Бир донишманд монах деганки — Бу сатрлар шеърдан фақат «фикр» излайдиганларга қарши қаратилган. Унда инсон умрининг оқар сувдек тезда ўтиб кетишига ишора қилинмоқда.

Тишим ғичирлатти кум — Бу ёқимсиз ҳолат шоирда янада ёқимсиз кечинмаларни уйғотган.

Тимаки — Бамбук баргига ўргалган гурчли байрам таоми.

Мандзай — Дайди машшоқ. Одатда янги йил-баҳор кириб келиши арафасида машшоқлар кўкламни алқаб қўшиқлар куйлашган.

Ёз жазираси — Ой тақвимига кўра, олтинчи ойнинг қадимий номи «Сувсиз ой» деб аталган. Илгарилари бу ойда сувда юрган жониворлар ейиш табу қилинган бўлса, кейинчалик бунинг акси ўлароқ, сувдаги жониворлар истеъмол қилинган.

Ўн олтинчи кеча — Бу ерда шоир саккизинчи ойнинг тўлин ой кечасини назарда тутмоқда. Одамлар тезроқ япалоқ балиқ қайнатиб, даструхонга тортгандан сўнг, тўлин ойни томошо қилишга ошиқишади.

Кўприк тўсинини, чирмаган «қайғу ўти» — *Машхур Сэта кўприги назарда тутилмоқда. Қайғу ўти* - қирққулоқларнинг бир тури.

Қафасчага солинган, тутқун чиридоқ — Япония ва Хитойда одамлар уйларидаги кичкина қафасларда чиридоқ ва чигирткага ўхшаш ҳашоратларни сайроқи кушлар ўрнида сақлашади.

Хризантема байрами — Японияда тўққизинчи ойнинг тўққизинчи кунида нишонланади.

Расёмон — Киото шаҳаридаги жанубий дарвозаларидан бири. Бу дарвоза IX асрда бунёд этилган. Жуда гўзал архитектура намунаси бўлган бу дарвоза кенг ялангликка қурилгани учун, тез орада вайрон этилган. Халқ орасида у ҳақда жуда кўплаб ваҳимали афсоналар тарқалган. Халқда шайтон ва қароқчилар айнан шу Расёмон дарвозасидан кириб келади деган қараш мавжуд.

Шимолда, овлоқ тоғда — Япониядаги зоҳидлар (Қаландарлар) одатда шимолдаги тоғларни маскан тутишган.

Қиш кунига — Японияда ўрта асрларда

дарвеш монахлар уй эгаларидан садақа сўрашгани келганида, дарвоза олдида бирор бир идишни занг уриб (чалиб) туришган.

Одамларни кулдирар, маймун ўз ниқобида — Японияда янги йил байрамида шаҳарга маймунларни олиб келиш одати мавжуд. Кулгили бўлиш учун маймунга маймун ниқобини кийгизишган. Байрамга ясаниб келган, аслида ўз ҳолларидан беҳабар бўлган одамлар эса маймунни мазах қилиб, унинг устидан кулишиб, ўзларича хурсанд бўлишган.

Учиб кетди турна ҳам — Хитой афсоналарга кўра зоҳид монахлар турналарда учиб юришади.

Тодзюн (1693 вафот этган) Басё мактабининг вакилларида бири, шоир Кикаккунинг отаси.

«Қирқ ёшимнинг қушлари» — (Японча сидзюкара-читтак мисоли бир қуш) Қирқ ёш Японияда биринчи кексалик ҳисобланади.

Эбусуко байрами — Ой тақвимида кўра ўнинчи ойнинг ўн иккинчи кунда савдо сотиқ ҳомийси ҳисобланган Эбусига шарафига ўтказилади. Ўлган ўрдак эса савдо аҳли хурсандчилигининг белгиси ҳисобланган.

Қарағай ўнгиб кетган — Эскирган уйнинг пардасига чизилган қарағай сурати назарда тутилмоқда.

Ҳовонча саси келар — Ҳовонча товуши хонодон эгалари моти-йилнинг энг сўнги кунда даструхонга тортиладиган гуручдан қилинадиган ширин таомни тайёрлашга киришганидан дарак беради.

Кано Мотонобу (1476-1559) – ўз ижодига Хитой Сун даври классик усули билан япон санъати анъаналарини уйғунлаштира олган машҳур рассом. Японияда янги йил арафасида қарзлардан қутулиш шарт бўлгани учун, Кано Мотонобу суратларининг сотувга чиқарилиши қайсидир бир бой хонодоннинг қашшоқликка юз тутганидан дарақ беради.

Олдимда тўртта коса – Ҳар хил таомларга мўлжалланган пиёлага ўхшаш косачалар назарда тутилмоқда. Бир киши овқатланганда ҳам таомлар оз-оздан ана шу косаларга солинган бўлади.

Суруганинг йўлида – Суруга, Япония марказидаги (Ҳозирги Сидзуока ҳудудидаги) ўзининг чойлари билан машҳур бўлган қадимий жойлардан бири. Басё бу шеърни 1694 йилгаи ўзининг сўнги сафари чоғида ёзган.

Ои – Суруга ҳавзасига бориб қуйилувчи, 120 чақиримга чўзилган узун дарё. Ўрта асрларда ундан қайиқда ёки кўприқда ўтиш таъқиқланган. Одамларни фақат замбилда кўтариб ўтиш мумкин бўлгани учун йўловчиларга ёғингарчилик пайти жуда кўп ноқулайликлар туғдирган.

Сага – Киотонинг чеккаси, ўзининг бамбукли дарахтзорлари билан машҳур. Басё Сагада ўзининг шогирди Ямэя уида меҳмон бўлиб, мезбон шарафига атаб ушбу хоккун биттан.

Борда актёр рақс тушар – Япониянинг қадимий Но театрида актёрлар ниқоб кийишади. Басё бу шеърни Но театрида қўшиқ ҳамда рақс ижро этувчи кадрдон шоир дўстига бағишлаб ёзган.

Монах Дзютэй ўлимини эшитиб — Ўзининг сўнгги сафарыда Басё ёшлиқдаги ўртоғи, монах Дзютэй хонимнинг ўлими ҳақидаги совуқ хабарни эшитади. Дзютэй 1694 йилнинг олтинчи ойида вафот этади. Басё ўз вақтида Дзютэй ва унинг уч бола-сига ўзининг «Банан чайла»сидан жой берганди.

Қадим Нара оташгоҳида — Нара шаҳри ўзининг мажусий оташхоналари билан машҳур бўлиб, VIII асрда Япониянинг пойтахти бўлган.

Сономэ (1664-1726) — Осака шаҳри табибининг бекаси, иқтидорли шоира. Басёни ўлимдан сал олдинроқ у ўз уйида меҳмон қилган.

Пахта савағич бўлган камон ўқи — Пахтани камон ўқига ўхшаш новда(савағич)лар билан савашган.

Кир ўқлов саси тунда — Япония ва Хитой шеърлятида кирни оқлаётган ўқлов (оқлов) саси кузги қайғуни билдиради.

Ёсимото қаабидек — Минамото-но Ёсимото (1123-1160) ўз даврининг улкан ҳарбий саркардаси бўлган. Хэйдзи қўзғолонидан кейин, мағлумбиятга учрагач, Овари қишлоғига келиб яширанади ва шу ерда ўз вассаллари томонидан ўлдирилади.

Император Годайгонинг қабри устида — Император Годайго (1288-1339)нинг қабри ҳозирги Нара ҳудудидаги Ёсино тоғидадир.

Фува кўрғони — Мино ва Оми ҳудудлари туташган ерда жойлашган бўлиб, қадимда шоирлар унга бағишлаб кўплаб шеърлар битишган.

«Телба шеърлар» — Дарвеш Тикусай XVII асрга таалуқли қиссаларнинг машҳур қаҳрамони. «Телба шеърлар» (кёка) Япониядаги шеърий жанрлардан бири ҳисобланади.

«Буқа (Аслида сигир) йили бошланар» — Японияда ҳам бошқа Шарқ халқларидаги каби ҳар бир йил бир ҳайвон ёхуд жонивор номи билан аталади. Бу тўғрида турли хил ирим-сиримлар ва афсоналар мавжуд. Бу хокку ҳазил тариқасида ёзилган бўлиб, елкасига совға олиб, қайнотасиникига кетаётган куёв ҳўкизга қиёс қилиниб, янги йил кириб келаётганига ишора қилинмоқда.

Фусуми — Киото шаҳрининг жанубий қисми. Басё даврида ўзининг шафтолилари билан жуда машҳур бўлган. Шеърда Басё ўз шогирдини кўриб, кўз ёшлари қуйилиб келганига ишора қилинган.

«Дарвеш шоир мактублари» — Аслиятда бу «Ои-но-кобуми», яъни ои мактублари бўлиб, ои — буддист монахлар бўйнига осиб юрган халтача деганидир. Ундан пул, ёзувлар ва йўл анжомлари жой олган.

Ацута ибодатхонаси таъмиридан сўнг — Ацута бутхонаси Нагоя шаҳрида жойлашган. Буддий маданиятда кўзгу муҳим аҳамиятга эга бўлиб, илоҳий ашё ҳисобланган.

Хаконэ довонидан, Ошиб ўтар одамлар — Киото ва Эдо шаҳарлари ўртасидаги тоғлар тизмаси. Фудзи туташган бу юксак тоғ чўққисини қиш пайтида ошиб ўтиш жуда машаққат. Кишиларнинг қийинчиликлардан чўчимай, олға интилишига ишора.

Марҳум шоир Сэнгин богида — шоир Сэнгин Тодо Еситада (1642-1666) Басё хизмат қилган ер эгасининг ўғли. Шеъриятта бўлган муҳаббат уларни бир умрлик дўст қилган. Бироқ Сэнгин бевақт оламдан кўз юмган.

Исэ бутхонасини зиёрат қила туриб — Исэ ҳудудидаги ибодатхоналар жуда қадимда бунёд этилган бўлиб, кейинчалик улар илгариги кўринишига қараб қайта таъмирланган. Улардан энг асосийси қуёш маъбуди Аматаэрасуга шарафига қурилган ибодатхонадир.

Бодайсан тоғидаги бутхона вайронасида — Исэ ҳудудида жойлашган Бодайсан тоғи бир пайтлар Сайгё яшаган водийга яқин бўлган. Бу маҳобатли ибодатхона Басё даврига келиб вайронага айланган.

Наҳот бадқовоқ бўлса, бу тоғларнинг тангриси — афсонага кўра тоғлар маъбуди Каураги шунчалар бадқовоқ бўлганки, доим одамлар ниҳогидан қочиб юрган.

Асунаро — Япониядаги тик дарахтлардан бири, сўзма-сўз таржима қилганда «Эртага эврилгум...» деган маънони беради.

Қирғовул қичқириги — Япон классик шеъриятида тустовуқ ота-она муҳаббатининг тимсоли ҳисобланди. Тустовуқ ҳатто далада ёнғин юз берганида ҳам ўз жўжаларини ташлаб кетмайди.

Кетиб қолган баҳор — Вака бандаргоҳи Кии (Ҳозирги Вакаяма) ҳудудида жойлашган. Басё Ёсино тоғида олча гуллаганини кўрган бўлса-да, қайғули ўйлари унга баҳорни ҳис этиш имконини бермаган. Фақат Вака бандаргоҳига келгандагина унда

баҳорий кайфият уйғонган ва бундан беҳад хурсанд бўлган.

Қишки кийимларимни, тўрвамга солиб қўйдим – Ой тақвимига кўра, одатда тўртинчи ойнинг биринчи куни қишки кийимлар ёзгисига алмаштирилган.

Нара шаҳрини зиёрат қилдим – Ҳозирга қадар Нара шаҳрининг ўтлоқларида буғулар галаси эмин – эркин юришади ва бу ерда будда динининг асосчиси Сакьямуни байрами (ой тақвимига кўра тўртинчи ойнинг саккизинчи куни) ўтказилади.

Қўғирчоқлар уйига айланган мўъжаз кулбам – Басё олис сафарга отланишдан олдин шогирди Сампунинг уйига кўчиб ўтиб, уйини бошқаларга бўшатиб берган. Бу учинчи ойнинг учинчи куни, далаларга шоли экилгандан кейин бўлиб ўтадиган қўғирчоқ байрамига тўғри келган. Қадимда қўғирчоқлар ёрдамида уйлардан инсужинслар қувилган. У пайтлар қўғирчоқлар қоғоздан тайёрланиб, бутун уйга сочиб ташланиб, кейин йиғиштириб олинган. Басё даврида эса қўғирчоқлар ёғоч ёки лойдан қилинган. Байрам тутагандан кейин эса улар яна йиғиштириб олинган ва махсус қути ёхуд уйларда сақланган.

«Қуёш ёғдуси» тоғи (Никко) – Никко шаҳри яқинидаги 2500 метр баландликдаги тоғ. Бу тоғда кўплаб бутхоналар жойлашган.

Могами – Саката бандаргоҳида Япон денгизига қуйилувчи, тез оқар дарё.

Сув сизиб чиққан жойда – Японияда муз ҳатто ёзда ҳам ер қаърида сақланади. Басё жилғаларнинг биридан шундай муз-

ни излайди. Бироқ, туйқус бу ишни мажнунтоллар ўзидан олдинроқ бошлаб юборганига амин бўлади.

Садо ороли қадар, тўшалар сомон йўли — Садо ороли Япон денгизида жойлашган. Шунинг учун сомон йўли худди оролни туташтириб турган кўприкка ўхшаб туюлади.

Арисо — Кага ҳудудидаги кўрфазнинг қадимий номи. Ҳозирги номи Тояма. Арисо номи қадим япон шеъриятида кўп учрайди. Шунинг учун бу ном поэтик ассоциацияларга жуд ҳам бой.

Санэморининг дубулғаси — Сайто Санэмори — XII асрдаги энг машҳур жангчилардан бири. Ривоятларга кўра у ҳатто етмиш ёшга тўлганда ҳам ўзининг сочини қорага бўяб, ёш жангчилар билан бир сафда туриб жанг қилган. Комацу шаҳридаги Тода бутхонасида унинг сўнги жангда кийган дубулғаси сақланади.

Оқ қоядан-да оқроқ — Қадим япон шеърий анъанасига кўра куз шамоли ўлик ранг ҳисобланган оқ рангда тасаввур қилинган.

Илова қилинган сатр — ёхуд шеърий сатрлар занжири (рэнкилар). Ҳар бир Рэнки тугал маънога эга бўлган алоҳида шеър ҳисобланади. Бироқ шунинг билан бир қаторда учлик, икки қатор билан бирикиб, мураккаб шеър (Танка)ни ҳосил қилади. Бунинг учун олдинги ёки кейинги икки қаторни, уч мисрага қўшиб ўқиш лозим бўлади.

I илова. Шаҳарда ёз деб номланади.

III илова. Қишлоқда ёз.

V илова. Тоғадаги емакхона.

IX илова. Монахликкни қабул қилиб, сочини кестирган кишининг афсус, надомати.

XI илова. Олдингиси билан қўшганда кекса балиқчи, кейингиси билан қўшганда машҳур алдоқчи, қашшоқ уйда деган мавзуда.

XIII илова. Олдингиси билан қўшганда ишқий учрашув, кейингиси билан эса табиий ҳамом деган мавзуда.

XXXIII илова. Олдингисига қўшганда қашшоқ шоир, кейингисига қўшганда соҳиби юз ўтирган алдоқчи ўз уйида деган мавзу.

Учиб борар возлар тўдаси — Баҳор келганда ғозлар шимолга учишади. Ҳажга отланганлар ҳам шимолдаги тоғ томон йўл олишади. Шоирга гўёки ғозлар ҳам ҳожилар қаторида кетаётгандек кўринган.

Ишдан бўшитилди кекса хизматкор — Японияда хизматкорларни одатда фақат бир йилга, баҳордан-баҳоргача ёллашган.

Кўринмасди илгари, Фудзининг бу қирлари -Бошқача қилиб айтганда ҳаво шунчалик тиниқ ва мусаффоки, ҳатто илгари кўзга ташланмаган Фудзи чўққисининг пастидоги унча катта бўлмаган қирлар ҳам кўзга ташланиб қолган.

Баҳорнинг бир куни ҳам ўтмас — Эдо бу биринчи навбатда савдо -сотик шаҳри ҳисобланади. Айниқса у ўзининг ипаклари ва қўнғироқлари билан машҳур. Бу ва бундан кейинги шеърларда Эдо шаҳрига хос бўлган типик манзаралар ўз аксини топган.

Будданинг соясига, ўзин урар бойўғли — Қадимда Японияда йўлларда турли хил

монотлар қурилган бўлиб, унга Будданинг турфа ҳайкалчаларини қўйиш одат тусига кирган.

Қоп-қорайган сувли далада - Бу ўринда сув қуйилган, тунги шолিপоя назарда тутилмоқда.

Киотада «Қуйи шаҳарча» — Киото иккига бўлинган бўлиб, «Юқори шаҳар»да асосан бой-бадавлат кишилар, «Қуйи шаҳарча»да эса фақир одамлар яшашган.

Шеър ёза туриб — Тиё ёшлигида қишлоғига келган бир шоирнинг олдига бориб, ўзига ўстозлик қилишни сўраган. У Тиёга какку ҳақида шеър ёзишни тайинлаб, ўзи эса уйқуга кетган. Тиё тун бўйи шеър ёзиб чиққан ва эрталаб шоирга ушбу шеърни ўқиб берган. Шоир унинг бу шеърини тинглаб, сенга мен устозлик қилолмайман деб уни алқаган.

Қатл олдидан — Қатлга ҳукм қилинган номаълум муаллиф, ўлими олдидан какку овозини эшитиб, ўзининг ушбу видолашув шеърини тўқиб кетган.

Қутидан чиқди мана — Японияда учинчи март куни қизлар учун қўғирчоқ байрами (Хина-мацури) уюштирилади. Бу куни қизларга махсус: шоҳона кийим кийгизилган қўғирчоқлар кўрсатилади. Шеърда қизалоқнинг байрамдаги туйғулар ифода этилган. Бир йилда бир марта қутидан чиқариладиган қўғирчоқлар қиёфасини қизлар йил давомида эслаб юришади.

Княз Эмма ҳайкали — Княз Эмма (Санск. Яма) ер ости дунёси ва ўликлар салатанати маъбуди ҳисобланади. У оғзи очик, қонга ботган сўйлоқ тишлари бўртиб

турган ҳолатда, шайтон қиёфасида тасвирланган.

Тоғ жилғаси тортмоқда, тегирмонда шолимни — Деҳқон ҳаётидан лавҳа. Тоғ жилғаси кичкина тегирмонни ҳаракатта келтиради. Деҳқон эса бундан хурсанд.

Камакурадаги катта Будда ҳайкали олдида — Қадимий шаҳар Камакурада машҳур ҳайкалторош Оно Гороэмоном томонидан 1252 йилда ясалган Будда (Дайбуцу)нинг улкан бронза ҳайкали бор.

Сотогахамада — Япониянинг шимоли-ғарбидаги, ҳозирги Муцу вилоятидаги денгиз соҳилларидан бири. Илгари бу ерга бутун Осиёдан ёввойи ғозлар учиб боришган.

ШОИРЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

Басё (Ҳақиқий исми Мацуо-Мунэфуса, 1644-1694) — Иго вилоятига қарашли Хонсю оролида самурай оиласида туғилган. Басё унинг тахаллуси. Бу японча бананли чайла деган маънони билдиради. Басё япон классик шеъриятида ўзига хос мактаб яратган улкан санъаткор ҳисобланади. Япон шеъриятидаги хокку жанрининг тараққиёти бевосита Басё номи билан боғлиқ. Исса, Кикакку, Бусон каби кўплаб етук япон шоирлари унинг шогирди ҳисобланади.

Мацураки Ранран (1647-1693) — Басёнинг шогирди ва яқин дўстларидан бири. Асли Самурай бўлган Мацураки хизматни тарк этиб, устозидан шеърият сирларини ўрганиш учун Эдога кўчиб келади.

Гонсуй Икэниси-Нара шаҳридан, таниқли шоир.

Сугияма Сампу (1647-1732) — Эдода яшаб, шоҳ саройини балиқ билан таъминлаб турган. Басёнинг энг иқтидорли шогирдларидан бири.

Мукай Кёрай (1651-1704) — Басёнинг дўсти ва шогирди. Басё мактабининг етук намоёндаларидан бири. Басё билан шеърий санъат ҳақида суҳбатни ёзиб олган.

Косуги Иссё (1653-1688) — Канадзава шаҳрида яшаган шоир.

Хаттори Рансэцу (1654-1707) — Эдо шаҳрида яшаган Басёнинг шогирди. Олдин самурай бўлган, кейинчалик эса монахликни танлаган.

Коно Рию (1662-1705) — Басёнинг шогирди, Оми ҳудуди Хирата шаҳридаги Мёсёсдзи ибодатхонасининг бош монахи.

Окада Ясуй (1658-1743) — Нагоя шаҳрида савдо-сотик билан шуғулланган. Басёнинг шогирди.

Морикава Кёроку (165?-1715) — Асли келиб чиқиши самурай. Шоир ва рассом. Басёнинг шогирди.

Такараи Кикаку. Басёнинг дастлабки шоигрдларидан бири бўлган Эномото Кикаку (Такараи) 1661-йилда табиб оиласида дунёга келган. Ўн олти ёшида Басёга шогирд тушиб, хитой фалсафаси ва адабиёти билан жиддий шуғуллана бошлаган. 1679 йилда дастлабки хоккулари чоп этилган Кикаку кейинчалик хокку тарихида улкан бурилиш ясади. Унинг «Минасигури» (Қорақайиндан қилинган Сибизга маъносида) номли китобига устози Басё улкан баҳо беради. «Ханацуми» (Гулдаста) ва «Хаги-но цую» (Хаги япроғидаги шудринг) китоблари Кикакунинг номини дунёга танитди. У 1707 йилда вафот этган.

Оницура Камидзима (1661-1738) — Йирик наворот шоир. У хокку назариясига оид тадқиқоти билан ном қозонган. Оницура хоккуда ҳаёт ҳақиқати бўлиши керак деб ўйлайди. «Ҳақиқатсиз хокку бўлмайди» деб уқтирган у.

Найто Дзёсо (1662-1704) — Басёнинг шогирди, кейинчалик эса монахликни қабул қилган.

Хироси Идзэн (?-1711) — Басёнинг шогирди, дарвеш шоир.

Нодзаво Бонтё (? — 1714) — Киото шаҳрининг врачси, Басёнинг дўсти ва шо-

гирди. Ундан кўплаб хоккулар мерос қолган. «Маймуннинг сомон тўни» номли шеърий антология муаллифларидан бири. Эл орасида шоир бўлиб танилгандан сўнг, номаълум сабабларга кўра ҳибс қилинган. Унинг кейинги тақдири ҳақида маълумот йўқ.

Ямомота Какей (1648-1716) — Самурай, Басёнинг шогирди. Кейинчалик эса Нагоя шаҳрида табиблик қилган.

Татибана Хокуси (?-1718) — Канадзава шаҳрида қурол устаси бўлган. Басёнинг шогирди.

Кагама Сико (1665-1731) — Басёнинг шогирди, монахликни қабул қилган. Кейинчалик эса табиблик билан шуғулланган.

Рока (1671-1703) — Эттю вилояти Инама шаҳридаги Дзуйсэндзи ибодатхонасининг бош монахи. Басёнинг шогирди.

Оцую (1675-1739) — Исэда туғилган. Басёнинг шогирди.

Фукиди Тиё (1703-1775) — Кагада туғилган. Қашшоқ кишининг хотини бўлган. Кейинчалик эса кичкина ўғли вафотидан кейин эри билан ажрашган. Монахликни қабул қилган, Басёнинг издоши Сикодан шеърият сирларини ўрганган.

Номаълум муаллиф — Қатлга ҳукм этилган номаълум шоир. Ўлими олдидан хоккулар ёзиб қолдирган.

Рёта Осима (1707-1787) — Синано вилоятидаги Осимада туғилган. Эдода яшаган. Ўз даврида Бусон каби машҳур бўлган. Кўплаб шогирдлар устози ва икки юздан ортиқ шеърий тўпламлар муаллифи.

Тан Тайги (1709-1771) — Эдода яшаган. Ўз даврининг энг етук шоирларидан бири.

Асосан унинг севги ҳақидаги шеърлари машҳур бўлган.

Ёсинакэ Тайро (1730-1778) — Авалик самурай. Шеъриятга қизиқиб қолгандан кейин хизматни ташлаб, Киотога кўчиб келади ва хоккуда ижод қила бошлайди. Бусон ва Китолар билан бирга Басёча «ҳақиқий услуб» ҳаракатида иштрок этган.

Каваками Фухаку (1710-1807) — Кию вилоятининг Сингу шаҳрида туғилган. «Омото-сэнкэ» (Сэн-но-Рикю мактабининг бир йўналиши) мактабида чой маросимини ўрганган. Кейинчалик эса Эдода ўз мактабини очган. У шоир сифатида Рёта мактабининг вакили ҳисобланади.

Бусон Ёса — Сэтью вилоятининг Кэма қишлоғида туғилган. Унинг ҳақиқий исми маълум эмас. Ота-онадан эрта етим қолиб, Эдога келади ва шеър ҳамда рассомлик сирларини ўрганади. 1751 йилда Киотога кўчиб боради. Японияни кўп маротоба кезиб чиққан. У бир мунча вақт Ёса ва Тангода яшаган. Исми ҳам шу жой номи билан боғлиқ. Бусон эса унинг шеъриятдаги, Тёсо эса мусаввирликдаги тахаллуси. Кўплаб шогирдларга устоз бўлган Бусондан улкан поэтик мерос қолган.

Кётай Като (1732-1792) — Нагоялик, таниқли шоир.

Кито Такаи (1741-1789) — Киотолик, Бусоннинг шогирди.

Гэккё Эммори (1748-1824) — Киотолик, Бусоннинг шогирди.

Хякути Тэрамура (1748-1836) — Киотолик тижоартчининг ўғли. Бусоннинг шогирди.

Кобаяси Исса (1763-1827) — Японияда Басё ва Бусондан кейин хоккудан ижод қилган энг улуғ шоирлардан бири ҳисобланади. У 1763 йилда Синано вилоятида деҳқон оиласида дунёга келади. Онаси эрта вафот этгач, ўгай онаси қўлида тарбия топади. Ўгай онаси билан чиқишолмагач, ўн тўрт ёшида уйдан бош олиб, Эдога кетишга қарор қилади ва шу ерда шоир бўлиб танилади. Турли вилоятларни кезиб чиқан Исса ҳайкуда ижод қилган шоир сифатида эрта ном қозонади. Ўттиз тўққиз ёшида отаси ёнига қайтиб келади. Отаси ўлимидан сўнг ўз қишлоғида турғун яшаб қолади. Кеч уйланади. Бир қизидан бошқа болалари эрта вафот этиб кетади. Иссадан жуда бой шеърый мерос қолди.

РЁКАН (ЯМОМАТО ЭЙДЗО 1758-1831) — нафақат шоир, балки рассом — каллиграф, файласуф сифатида ҳам катта шуҳрат қозонган. Япон ижодкорлари ва санъаткорлари унинг номини ҳамиша фахр билан тилга олишади. У оддий қишлоқлардан бирида туғилган. Отаси кекса бўлишига қарамай хоккулар ёзиб турган ва ўз даврида анчайин машҳур шоир саналган. Рёкан дастлаб отаси, кейинчалик эса бошқа шоирлар таъсирида хоккулар ёза бошлайди. Ўрта мактабни тугатгач, яъни ўн етти ёшида у дзен сектасига кириб, буддистликни қабул қилади. Уйини тарк этиб, Япония бўйлаб саёҳатга отланади. Одамларнинг садақаси эвазига кун кўриб, ижод билан шуғулланади. Қирқ ёшга тўлгач у яна юртига қайтади ва умрининг охиригача ўзининг севган машғулоти билан шуғулланади. Унинг «Хатису но цую» (Нилу-

фар баргидаги шудринг) китоби шогирди Тэйсен томонидан нашрга тайёрланган. Рёкандан 1300 дан ортиқ хоккулар ва кўплаб тёка (узун шеър) лар мерос бўлиб қолган.

МАСАОКИ СИКИ – XIX аср охири XX аср бошларида яшаб ижод этган япон классик шоири. Масаоки Сики асли шоирнинг тахаллуси бўлиб, ҳақиқий исми Масаока Цунэноридир. У 1867 йилда Мацуямада туғилган. Токио Университетининг Япон филологияси факультетида ўқиган. 1885 йилдан эътиборан у кўзга кўринган шоир сифатида танила бошлайди. Унинг «Дассай – Сёкунинг хокку ҳақидаги суҳбатлари» (1893), «Хокку асослари» (1895), «Танка шоирларига мактуб» (1898) номли қатор илмий изланишлари мавжуд. 1898 йилдан эътиборан ўз атрофига япон модерн шоирларини тўплаган «Хотогису» номли журнал чиқара бошлайди. Унинг «Кишки тоғлар ва ялонғоч дарахтлар» номли беш томлик китоби шоирга катта шуҳрат олиб келди. Масаоки Сики ҳозирги замон Япон шеърлятига улкан таъсир кўрсатган забардаст шоирлардан бири бўлиб, шеърлари дунёнинг кўплаб тилларига таржима қилинган.

МУҢДАРИЖА

Сўз боши	3
Басё	13
«Маймуннинг сомон тўни» номли шеърлий тўпламга илова қилинган сатр (Рэнкии)лар ...	54
Ранран	61
Гонсуй	62
Сампу	63
Кёрай	64
Иссё	66
Рансэцу	67
Рию	70
Ясуй	71
Кёроку	72
Кикаку	73
Оницура	80
Дзёсо	81
Идзэн	82
Бонтё	83
Какэй	85
Хокуси	86
Сико	87
Рока	88
Оцую	89
Тиё	90
Номаълум муаллиф	92
Рёта	93
Тайги	94
Тайро	95
Фухаку	96
Бусон	97
Кётай	114
Кито	115
Гэккё	116
Хякутў	117
Исса	118
Рёкан	125
Масоики Сики	126
Изоҳлар	135
Муаллифлар ҳақида маълумотлар	153

**ШАБНАМДАГИ
ОЙ АКСИ
Хоккулар**

*Япон классик шеърятидан
таржималар*

Таржимон, нашрга тайёрловчи ва
сўз боши муаллифи:
Жаббор Эшонқул

Тақризчилар:
**Б. Рўзимуҳаммад,
Б. Хазратқулов**

Масъул муҳаррир:
**М. Жўраев,
Ш. Турдимов**

Муҳаррирлар:
**С. Назаров,
О. Нажмиддинова**

Техник муҳаррир:
Ихтиёр Саид

Босишга 2006 йил 23 февралда рухсат
этилди. Босмахонага 2006 йил 7 февралда
топширилди. Бичими 84X60 $\frac{1}{24}$. Адади 500
нуса. Офсет қоғози. 7-сон буюртма.

Баҳоси келишилган нарҳда.

«MUTARJIM» шўъба корхонаси матбаа
бўлими.
Тошкент шаҳри, Хуршид кўчаси,
Қошиқчи 1-торкўча, 1-уй.